

O bojama u hrvatskome jeziku

Cukrov, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:127851>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-13**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU

IVA CUKROV

O bojama u hrvatskome jeziku

Diplomski rad

Pula, 2022.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU

IVA CUKROV

O bojama u hrvatskome jeziku

Diplomski rad

JMBAG: 0303056456

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Teorija standardnoga jezika

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Blaženka Martinović

Pula, 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za
magistra

_____ ovime izjavljujem da je ovaj
Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim
istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene
bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na
nedozvoljeni način, odnosno daje prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada
krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji
drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja
Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RADA	2
3. O BOJAMA U LITERATURI	3
4. SIMBOLIKA RIJEČI ZA BOJE	5
4.1. Simbolika boja u jeziku reklama	11
5. BOJE KAO JEZIČNE UNIVERZALIJE	18
6. ETIMOLOGIJA RIJEČI ZA TEMELJNE BOJE	21
7. TVORBA RIJEČI ZA BOJE	24
7.1. Derivacija.....	24
7.2. Slaganje.....	25
7.3. Sveza	27
8. O BOJAMA U PRAVOPISU	29
9. GRAMATIKA BOJA.....	32
9.1. Komparacija (stupnjevanje, gradacija) boja.....	32
9.2. Indeklinabilne boje	33
9.3. Deklinabilne boje.....	35
9.4. Deklinacija određenih oblika pridjeva za boje	36
9.5. Deklinacija neodređenih oblika pridjeva za boje	38
10. NAGLASCANI RIJEČI ZA BOJE	40
11. BOJE U KOLOKACIJAMA	46
11.1. Kolokacijske sveze	46
11.2. Frazemi.....	48
12. ZAKLJUČAK.....	59
LITERATURA	60
IZVORI.....	61
SAŽETAK.....	62
SUMMARY	62

1. UVOD

Boje nas svakodnevno okružuju i imaju veliku važnost u našim životima, stoga ne čudi što su čest predmet proučavanja u različitim znanstvenim disciplinama. Fizika, kemija, psihologija, arhitektura, slikarstvo, antropologija samo su neke od disciplina koje proučavaju boje te ih svaka definira na svoj način. Kemičare zanima molekularni sastav boja, psihologe zanima na koji način ljudi percipiraju boje te na koji način one djeluju na čovjekovu psihu. Fizičari boje definiraju kao frekvenciju titraja svjetlosti, tj. boje tumače kao razlaganje bijele svjetlosti u prizmatičan snop boja. (Stolac, 1994: 260)

Cilj je ovoga rada pokazati na koji način lingvistika proučava boje jer se do sada kod nas o tome malo pisalo, iako boje pripadaju jezičnim univerzalijama. Teme koje ćemo obraditi jesu etimologija i simbolika riječi za boje (jezik reklama), tvorba riječi za boje, naglasci u riječima za boje, o riječima za boje u gramatici i pravopisu te boje kao jezične univerzalije. Kada je riječ o gramatici, istražiti ćemo ima li iznimaka u deklinaciji boja, koja je vrsta deklinacije te stupnjevanje boja. Zatim ćemo istražiti koja rješenja nude hrvatski pravopisi kod sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja boja, a što se tiče naglasaka spomenut ćemo naglasnu tipologiju pridjeva i pozabavit ćemo se leksičkim naglaskom boja. U poglavlju o bojama kao jezičnim univerzalijama objasniti ćemo što su univerzalije i zašto im boje pripadaju te spomenuti lingviste koji su prvi uočili taj fenomen. Istraživanje kojemu ćemo se posebno posvetiti jesu boje u frazemima.

2. METODOLOGIJA RADA

Cilj je ovoga rada istražiti i usporediti kako jezični priručnici pristupaju riječima za boje koje pripadaju starijem sloju jezika i svakodnevno su u uporabi. Komparativnom analizom usporedit ćemo suvremene hrvatske gramatike, pravopise, rječnike te znanstvenu literaturu i utvrditi ima li otvorenih pitanja kod riječi za boje.

Istraživanje kojemu ćemo se posebno posvetiti jesu boje kao sastavnice frazema. U *Hrvatskome frazeološkome rječniku* Antice Menac, Željke Fink Arsovski i Radomira Venturine istražiti ćemo koliko je frazema sa sastavnicom boje te nakon toga u korpusu hrWaC pregledati u kojoj su mjeri sveze poprimile konotativno značenje, odnosno je li češća frazemska ili doslovna uporaba.

Rad se temelji na hipotezi da kod riječi za boje, jedne od najstarijih hrvatskih (staroslavenskih) riječi, nema puno otvorenih pitanja te da su jezični priručnici usuglašeni. Pretpostavljamo da zbog duge povijesti u jeziku riječi za boje nisu poprimile nove naglaske, da nema dvojba oko deklinacija boja te da je jasno razgraničeno kada riječi za boje pišemo sastavljeno, a kada nesastavljeno. Očekujemo da se otvorena pitanja mogu javiti u riječima koje su posuđene te da izgovor (naglasna norma) može biti nestabilniji jer i ne postoji ustaljena izgovorna norma hrvatskoga standardnog jezika.

3. O BOJAMA U LITERATURI

O bojama u jeziku počelo se pisati tek u drugoj polovici prošloga stoljeća. Među prvima koji su svoja istraživanja posvetili bojama u jeziku jesu Brent Berlin i Paul Kay u studiji *Basic color terms: Their universality and evolution* 1969. godine. Oni su došli do zaključka da nazivi za boje u jeziku nisu potpuno proizvoljni, da postoji 11 temeljnih boja te da se leksemi za boje u jeziku pojavljuju određenim redoslijedom. Novina koju je ovaj dvojac donio u području lingvistike zainteresirala je i Eleanor Rosch¹, američku psihologinju, koja je svoje područje istraživanja usmjerila na kognitivnu psihologiju, teoriju prototipa te paralelno i lingvistiku. Nastavno na spomenuta istraživanja i boje u jeziku Paul Kay i Chad K. McDaniel pišu *The linguistic significance of the meanings of basic color terms* 1978. godine. Zatim Paul Kay i dr. 1997. godine objavljuju *Color naming across languages*, a dvije godine kasnije Paul Kay i Luisa Maffi *Color Appearance and the Emergence and Evolution of Basic Color Lexicons*. Istih godina John A. Lucy objavljuje *The linguistics of „color“*, a John Lyons *The Vocabulary of Color with Particular Reference to Ancient Greek and Classical Latin*. Novina koju ova dva autora donose jest da u potpunome shvaćanju i razumijevanju boja moramo imati kontekst.² Poljska lingvistica Anna Wierzbicka svoja istraživanja provodi u sličnome smjeru te u studiji iz 1996. godine *The meaning of colour terms and the universals of seeing* navodi da leksemi za boje nastaju pokazivanjem te se njezina istraživanja temelje na pojmu *gledanja*. Prema tomu ona u toj studiji navodi da riječi za boje nisu jezične univerzalije, već je to glagolska imenica *gledanje* jer leksem gledati/gledanje imaju svi jezici svijeta.

U hrvatskoj lingvistici krajem devedesetih godina prošloga stoljeća bilježimo početke radova vezanih uz boje, a većina ih je napisana tek poslije 2010. godine što je dokaz da se o ovoj temi nije puno pisalo te da je plodno tlo za nova istraživanja. Diana Stolac 1994. godine napisala je jedan od prvih radova *Boje u starijoj hrvatskoj frazeologiji i leksikografiji*. Stolac (1994.) u radu piše o semantičkoj raščlambi za boje u frazemima, a posebno ističe sintagme u kojima boja ne odgovara doslovnome značenju riječi, primjerice plava kosa koja je zapravo žuta. Sanja Brbora 2005. godine piše članak pod nazivom *Što je zajedničko marelici i lososu?* u kojemu se

¹ Prema: Anja Martinčević, *Hrvatski leksemi za primarne i sekundarne boje u kontekstu*, Zagreb, 2017., str. 2.

² Isto

također govori o semantičkoj raščlambi, ali najveći dio članka posvećen je bojama u hrvatskim rječnicima. Tomislava Bošnjak Botica i Ivana Olujčić pišu rad *O stvaranju naziva za boje u hrvatskom i rumunjskom jeziku te govoru Kraševa* (2016.), Maja Opašić i Nina Spicijarić objavljuju *Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa sastavnicom boje u hrvatskoj, talijanskoj i njemačkoj frazeologiji* (2010.), a Vlatka Štimac Ljubas objavljuje članak *Podrijetlo, sintaktička struktura i leksikografska obrada naziva za boje* (2013.). Svi navedeni radovi istražuju i analiziraju slične teme te se najviše bave podrijetlom boja, njihovom sintaktičkom obradom, leksikografskom obradom, kontrastivnom analizom uspoređujući dva ili više jezika te istražuju frazeme i kolokacije vezane uz boje. Na kraju ćemo istaknuti dva rada koja također pišu o bojama, ali su tematski drugačiji od prethodnih radova. Prvi je rad Kristine Čendo i Zrinke Jelasko iz 2013. godine pod nazivom *Paleta boja u romanu Povratak Filipa Latinovicza*. U tome su radu autorice usmjerene na poznato književno djelo Miroslava Krležo te istražuju i analiziraju pridjeve za boje spomenute u djelu i dolaze do zaključka da su boje imale veliku ulogu u izgradnji glavnoga lika pa i cijeloga djela. Zrinška Jelaska 2021. godine objavljuje novi članak vezan uz boje pod nazivom *Boje na rubovima hrvatskoga jezika*. U članku Jelaska (2021.) navodi da su riječi za boje među najotvorenijim leksičkim pitanjima te raspravlja o rubnim nazivima za boje i postavlja se pitanje gdje je ta granica i jesu li svi nazivi za boje hrvatske riječi. Drugi je rad Blaženke Martinović koji je prvotno objavljen na engleskome jeziku. U knjizi *Naglasak na naglasku* objavljena je hrvatska inačica pod nazivom *Hrvatska naglasna norma na početku 21. stoljeća (od teorije do prakse i natrag)* te u tom članku jedan odlomak posvećuje bojama. Odlomak se zove *Obojeni naglasci*, a autorica u njemu tabličnim prikazom uspoređuje hrvatske jezične priručnike te ukazuje na otvorena pitanja naglasaka na primjeru leksema za boje te tvrdi: „Mnoga otvorena pitanja i mnoga rješenja na jezičnim razinama raspleću se upravo u izgovoru.“ (Martinović: 2021: 11).

Možemo zaključiti da su brojna otvorena pitanja o riječima za boje u jeziku pa ne čudi što lingvisti i dalje pišu i raspravljaju o bojama te ih analiziraju na jezičnome planu.

4. SIMBOLIKA RIJEČI ZA BOJE

Ljudi su oduvijek imali potrebu svemu oko sebe davati neki značaj pa su tako i boje kroz povijest uvijek imale svoju simboliku i značenje. Ovisno od kulture do kulture, od političkih i vjerskih struja, raznih glazbenih i društvenih pokreta boje mijenjaju svoju simboliku pa jedna boja u različitome vremenu može imati različita značenja. Međutim, iako se simbolika razlikuje od kulture do kulture, neki su simboli ipak trajniji i vrijede i danas. Za ovo istraživanje o simbolici boja poslužili smo se dvama rječnicima: *Rječnik simbola, mitova i legendi* Didiera Colina (2004.) te *Rječnik simbola* Jeana Chevaliera i Alaina Gheerbranta (2004.). Osim tih dvaju rječnika koristili smo se i člankom Aide Brenko *Simbolika boja* (2009.) iz knjige *Moć boja – kako su boje osvojile svijet*.

a) Bijela boja

Kroz povijest bijela se boja smatrala simbolom čistoće (higijene), nevinosti, raja, vječnosti, uzvišenosti. U katoličkoj je crkvi bijela boja božanstva – bijeli anđeli, bijela svjetlost, aureola anđela i svetaca. Svećeničke halje za vrijeme službe bijele su boje, a po toj su boji i dobile ime *alba* što na latinskome znači „bijela“. Osim u katoličkoj crkvi i u židovskoj religiji rabin na *Yom Kipur* (blagdan prijateljstva) nosi bijelu odjeću kao znak obnove prijateljstva između Boga i čovjeka. Čak je i kod starih Kelta bijela bila boja svećenika i uz *druide* (antički keltski svećenici) bijelu je smio nositi jedino kralj. Upravo je zbog toga bijela simbol raja i vječnosti. Isto tako bijela je simbol početka novoga života, označava početak novoga razdoblja pa na krštenju dijete oblačimo u bijelu boju (početak novoga života), na vjenčanju se nosi bijela vjenčanica (početak bračnoga života). Osim što bijela na vjenčanju predstavlja početak, ona je simbol nevinosti i čistoće. Ta je simbolika u povijesti imala čvršće značenje od današnjega, danas se bijela nosi iz tradicijskih razloga. U protestantskim sredinama krajem 19. stoljeća mladenke su odjevene u crne vjenčanice, a bijeli je bio jedino veo jer imati bijelu haljinu koju djevojka može obući samo jednome u životu bio je luksuz i simbol visokih slojeva društva. U ne tako davnoj prošlosti donje rublje i posteljina bili su isključivo bijele boje što je simboliziralo čistoću (higijenu) jer na bijelome najlakše primijetimo kada je nešto prljavo, a to je bila velika sramota. U renesansi pomoću

bijele posteljine otkrivala se i predbračna čistoća djevojaka, odnosno njihova nevinost, jer ako je prve bračne noći bijela posteljina prekrivena crvenom mrljom znalo se da je djevojka uistinu nevinna. Da je bijela simbol uzvišenosti dokazuje i bijela boja puti koja je tijekom 17. i 18. stoljeća u Europi bila simbol aristokracije. Odatle potječe i frazem *plava krv*, naime, prema jednome tumačenju, bili su toliko bijeli (blijedi) da su im se vidjele vene i smatralo se da njihovim tijelom kola plava krv. Aristokracija se klonila sunca pa je i put ostajala bljeđa, nego kod robova koji su za njih radili.

Bijela je boja u nekim kulturama kroz povijest simbolizirala smrt i iskazivanje žalosti. U Aziji i dijelovima Afrike pa čak i u većini ruralnih dijelova Europe još u 20. stoljeću bijela je boja žalosti i simbol smrti. Frazem *bijela udovica* odnosi se na žene čiji muževi rade daleko od kuće i rijetko su s obitelji.

b) Crna boja

Crnu boju često suprotstavljamo bijeloj pa u antonimima *dobro i zlo, tama i svjetlo, život i smrt* crna uvijek simbolizira onu negativnu stranu. Posebno se u zapadnoj kulturi ističe ta „loša“ crna koja simbolizira žalost, smrt, jalovost, tugu, zlobu, opake namjere itd. Čak i životinje koje su crne boje simboliziraju nešto strašno i loše pa ako vidimo crnu mačku koja nam je prešla preko puta, ona je znak nesreće, gavran i vrana uvijek su simboli loših vijesti ili nagovješćuju da će se dogoditi nešto strašno. Noć također vežemo uz nešto loše, mistično, uz pljačke, ubojstva jer tama ne otkriva puno i pruža mogućnost skrivanja. Međutim stari su Egipćani vjerovali da je crna simbol plodnosti, života i bogatstva jer je crna zemlja uvijek bila plodna kao i crni kišni oblaci koji su omogućili plodnost zemlje. Također povezanost pronalazimo i u kineskoj kulturi gdje crna odgovara njihovom *yinu* koji simbolizira ženski rod, a žene su plodne i rađaju novi život. Iako ju danas vežemo najčešće uz negativno, crna i u današnjoj kulturi ima pozitivne karakteristike jer je simbol elegancije i predstavlja klasiku i uzvišenost (crna svečana odijela).

c) Crvena boja

Već smo i kod crne i bijele uočili da boje često simboliziraju obje krajnosti, ali kod crvene će boje to najviše doći do izražaja. Ptica feniks, poznata iz mitoloških priča, najbolje će prikazati oprečna značenja crvene boje jer je s jedne strane simbol vatre, razaranja i rata, a s druge ponovnoga rođenja i životne snage. I u današnjoj je kulturi

crvena povezana sa simbolom vatre i krvi pa su sva vatrogasna vozila crvene boje, kao i znak Crvenoga križa ili crvene vrpce za borbu protiv side. Kod crvene boje one jarke i svijetle nijanse predstavljaju dobru stranu, a zagasite i mat boje simboliziraju nešto negativno i prljavo. Primjerice, u prošlosti je muška prolivena krv bila svjetlocrvene boje i ona je predstavljala hrabrost, muškost i snagu, a ženska menstruacijska krv koja je bila tamne boje smatrala se nečistom i prljavom. Zbog toga su žene često u vrijeme menstruacijskoga ciklusa bile izolirane iz društva te da bi se vratile, morale bi proći obrede pročišćenja. Nadalje, u kršćanstvu crvena boja simbolizira Kristovu krv prolivenu za spasenje pa tako crvena postaje boja vjere, ispunjena i ljubavi prema Bogu, dok s druge strane simbolizira i grijeh, krvni zločin te smrt. U današnjemu svijetu crvena boja najčešće simbolizira upozorenja, opasnosti, zabrane. U prirodi najčešće ono što je otrovno i opasno ima jarke nijanse crvene boje. U prometu znakovi upozorenja i zabrana najčešće su crvene boje (crvena na semaforu, znak „stop“). S druge strane crvenu najčešće ipak vežemo uz nešto lijepo, a to je ljubav. Međutim i tu postoje opreke pa je crvena simbol ljubavi, braka, vjernosti, ali i strasti, prevare i požude.

d) Žuta boja

Kroz povijest žuta je boja češće imala negativna, nego pozitivna značenja. Tako je ona u zapadnome svijetu najčešće bila simbol laži, izdaje, ludila, prevare, pohlepe, škrtosti itd. U katoličkome je svijetu žuta boja povezana s Judom koji je poljupcem izdao Isusa pa se zbog toga ta boja veže uz izdaju i laž. Žuta je također u povijesti često etiketirala ljude, naime nacisti su u Drugome svjetskom ratu Židove izdvajali žutom zvijezdom čiji su simbol potražili u srednjovjekovnome inventaru simbola. U 16. stoljeću prostitutke su bile obilježene žutom bojom kako bi se znalo da te žene pripadaju rubnome, nečistom društvu. U 19. stoljeću žutu su boju nosili nevjerni supružnici, a ona vrata koja su bila obojena u žuto simbolizirala su kuće u kojima žive dužnici. Potkraj srednjega vijeka žuta je boja simbolizirala ludilo jer je šafran u to vrijeme bio najpoznatija biljka za proizvodnju žute boje, a u sebi sadržava tvar koja izaziva nekontrolirani smijeh. Zbog toga danas postoje frazemi *žuta kuća* u značenju „umobolnice“ ili *žuta minuta* u značenju „trenutnoga gubitka kontrole nad svojim ponašanjem“. Još jedno značenje frazema (*žut kao limun/vosak*) možemo objasniti ako posegnemo u prošlost, naime za ljude koji su bili bolesni govorilo se da imaju žutu kožu. Tek krajem 19. stoljeća u zapadnoj Europi žuta počinje dobivati nova i

pozitivna značenja, posebice zbog slikara impresionista koji počinju napuštati svoje slikarske radionice i kreću slikati vani. Žutu tako počinjemo vezati uz nešto svijetlo, toplo, uz sunce, novi život itd. Za razliku od Zapada u Aziji žuta boja oduvijek simbolizira sreću, slavu, sklad, mudrost. U drevnoj Kini, dok su njom još vladali carevi, žuta je bila rezervirana samo za njegovu odjeću i tako predstavljala simbol moći i poštovanja.

e) Zelena boja

Zelenu boju najviše vežemo uz prirodu i njezino buđenje pa ona simbolizira život, plodnost, snagu, obnavljanje, ponovno rođenje, besmrtnost. U negativnome značenju zelenu vežemo uz prevaru, nesreću, otrov, a poveznicu možemo pronaći u mitološkim bićima i životinjama, primjerice zmajevi i zmijske uvijek su zli i teže prevari. Također i u Bibliji nalazimo primjer zmijske koja prevari Evu i nagovori ju da pojede jabuku. S druge strane, katolici zelenu vežu i uz nadu, obnovu i nov život, primjerice zelena je boja Ivana Krstitelja, sv. Juraja u borbi protiv zmaja, ali i sv. Mihovila u borbi s vragom. Zbog toga što ju vežemo uz novi život i buđenje (proljeće), često ju vežemo i uz mladost, a onda i uz nezrelost i naivnost pa ćemo onome tko je još mlad i nema iskustva u prenesenom značenju reći da je zelen. Za razliku od crvene koja danas simbolizira zabrane i kazne, zelena je boja dopuštenja (zeleno svjetlo na semaforu). U tome su smislu i frazemi *dobiti crveno svjetlo* (u značenju „zabrane“) ili *dobiti zeleno svjetlo* (u značenju „odobrenja“). S obzirom na to da zelenu najviše vežemo uz prirodu, a šetnja prirodom i rekreacija opušta čovjeka, zelena boja simbolizira i zdravlje, opuštanje, mir te psiholozi kažu da pomaže kod depresije, nervoze i tjeskobe.

f) Plava boja

Aida Brenko u svome radu (Brenko, 2009: 57) navodi da je plava, prema anketama, danas omiljena boja više od polovice stanovnika na Zemlji. Međutim u prošlosti to dugo nije bilo tako, primjerice na pećinskim slikama nema plave boje, a u antici je plava bila drugorazredna boja. Pretpostavlja se da je to tako jer se indigo, bojilo od kojega se dobivala plava boja, teško uvezlo iz daleke Indije pa su plave tkanine bile jako skupe i rijetke. U Europi se za dobivanje plave boje upotrebljavala biljka vrbovnik. Njome su se koristila keltska i germanska plemena pred bitku pa su zato Rimljani plavu boju smatrali barbarskom. Tek u 12. i 13. stoljeću polako dolazi

do preokreta i plava počinje dobivati na vrijednosti te se pojavljuje u različitim područjima života: umjetnost, odjeća, grbovi, vjerski simboli itd. U katoličkoj je vjeri plavu boju najviše popularizirala Djevica Marija koja se počela prikazivati prekrivena plavim plaštem ili u plavoj odjeći. Zbog toga se plava stoljećima smatrala najprikladnijom bojom za žene jer je simbolizirala čednost. Međutim kada plava u 16. stoljeću počinje biti bojom aristokracije i visokoga društva (kraljevsko plava), ona automatski postaje muška boja te to „pravilo“ vrijedi i danas pa većinu muške robe i igračka pronalazimo u plavoj boji, dok su djevojčice i žene češće u ružičastoj i crvenoj boji. Danas plavu često vežemo uz vodu, uz mora i oceane. S obzirom na to da voda predstavlja početak života na Zemlji, plava simbolizira plodnost i novi život. U političkome kontekstu plava je neutralna boja i boja mira. Većina međunarodnih organizacija ima zastavu plave boje poput Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe i Europske unije jer predstavljaju mir, povezanost, suglasnost i dogovor.

g) Ljubičasta boja

O simbolici ljubičaste boje nema puno podataka te njezina simbolika nema dugačku povijest. Vežemo ju uz religiju, uz katoličku vjeru. U povijesnome razdoblju dok su se nosile halje, filozofi su nosili tamnoplavu, medicinari svjetlocrvenu, pravnici tamnocrvenu, a teolozi ljubičastu odjeću koja je simbolizirala pobožnost, vjeru, vječnost i pravednost. U liturgiji se ljubičasta boja nosi za vrijeme adventa i korizme, a mise zadušnice održavaju se u ljubičastome misnom ruhu. Razvojem modne industrije ljubičasta je bila prva umjetna modna boja, a ovisno od trendova do trendova ponekad se smatrala vulgarnom i kričavom, a ponekad moćnom bojom. Za razliku od ljubičaste, dublju povijest ima purpurna boja koju danas često smatramo sinonimom za ljubičastu ili nijansom ljubičaste. U Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika purpurnan je onaj „koji je ljubičastocrvene boje.“ (VRH, 2015). Tako je purpurna u povijesti oduvijek bila simbol najviših staleža i slojeva društva. Nosili su ju samo kraljevi, carevi, vladari te je ona i u *Starome zavjetu* nazvana najskupljom bojom.

h) Narančasta boja

Narančasta je boja mješavina žute i crvene što nas podsjeća na vatru stoga je narančasta simbol topline. Smatra ju se najživljom bojom te je zbog toga simbol ohrabrenja, poticaja, entuzijazma i sreće. U budizmu ona predstavlja božansku

ljubav, a budistički svećenici nose križ od narančastoga baršuna. U povijesti, zbog dragoga kamena hijacinta, koji je narančaste boje, bila je simbol vjernosti. Taj kamen možemo vidjeti i na krunama engleskih kraljeva gdje je on simbolizirao umjerenost i trijeznost. Danas narančastu vežemo uz zdravlje i zdrave namirnice poput naranče (prema kojoj je boja i dobila ime), mandarine, marelice, breskve itd.

i) Ružičasta boja

Ružičastu boju danas, ali i kroz povijest, najviše vežemo uz ženski spol te ona simbolizira krhkost, nježnost, brižnost i površnost zbog čega postoji frazem *gledati kroz ružičaste naočale* u značenju da svijet promatramo isključivo kroz dobre osobine, naivno. Međutim, u povijest su postojala razdoblja kada su ružičastu jednako nosili i muškarci i žene. Tako su u doba rokoka te sredinom 50-ih godina prošloga stoljeća, kada je ružičastu najviše popularizirao Elvis Presly, ružičastu nosili i muškarci i žene. Katolička crkva sve do 18. stoljeća nije upotrebljavala ružičaste materijale, ali 1729. ona postaje liturgijskom bojom pa svećenici ružičasto misno ruho nose na treću adventsku i treću korizmenu nedjelju. Budući da se ružičasta oduvijek ipak više vezala uz djevojčice, one muškarce koji nose ružičastu boju često percipiramo da pripadaju homoseksualnoj zajednici što nam ukazuje na to koliko simbolika boja ima važnu ulogu u ljudskome shvaćanju svijeta. S obzirom na to da ružičasta ima asocijaciju „ženske boje“, vrpca koja simbolizira borbu protiv raka dojke također je ružičasta. Dan prevencije vršnjačkoga nasilja obilježava se svake zadnje srijede u veljači te se još naziva i Dan ružičastih majica.

j) Siva boja

Siva boja simbolizira ono što je neutralno, nešto između dvije krajnosti: crne i bijele. Često simbolizira melankoliju, ravnodušnost, tugu, sjetu, prazninu. U prirodi je magla sive boje pa je u poeziji magla često simbol upravo tih osobina: melankolije, tuge, sjete itd. U metaforičnome smislu siva predstavlja onoga čovjeka koji je bez stava i mišljenja, ne zastupa ni crnu ni bijelu, ni ovaj ni onaj stav, već je neutralan, ravnodušan. U kršćanstvu srednjovjekovni umjetnici Krista u prizoru *Posljednjega suda* oslikavaju u sivome ogrtaču pa je siva i simbol uskrsnuća mrtvih. Da je siva simbol tuge i jada, dokazali su i Hebreji koji su se posipali pepelom da bi izrazili duboku i tešku bol.

k) Smeđa boja

Smeđa boja simbolizira tlo, Zemljinu površinu. Podsjeća najviše na jesen, opadanje lišća, sjetu i tugu, stoga označava propadanje, ali s druge strane simbolizira i plodnost zbog vrste zemlje bogate humusom – ilovače. Danas čak postoji i nijansa smeđe boje koja se naziva *ilovača*. Kod Rimljana i u katoličkoj crkvi smeđa je simbol poniznosti i siromaštva, stoga mnogi redovnici, primjerice franjevci, nose smeđe halje.

l) Zlatna i srebrna boja

Sve boje koje smo do sada spomenuli jesu temeljne boje, no i zlatna i srebrna, netemeljne boje, također imaju simboliku. Budući da su zlato i srebro plemeniti metali te se od njih izrađuje nakit, simboliziraju luksuz i bogatstvo. Obje boje podsjećaju na novac, dukate i samim time obilježavaju visoki stalež društva.

4.1. Simbolika boja u jeziku reklama

U ovome ćemo odlomku slikama prikazati simboliku boja u reklamama te navesti što pojedina boja simbolizira. Reklame su oduvijek imale veliki utjecaj na ljude, neovisno o mediju u kojemu se donose. Dok nije bilo televizora i suvremenih tehnologija, reklame su se pojavljivale u tisku, u novinama, časopisima te na plakatima. Osim slogana koji su prepoznatljivi u govoru reklama, odabir boja također ima veliku ulogu.

a) Crvena boja

Crvena je boja česta u reklamama i pri odabiru prepoznatljivoga logotipa. Dokazano je da crvena boja kod ljudi otvara apetit pa ju možemo pronaći u nazivima restorana, u logotipovima³ koji služe kao zaštitni znakovi prehrambenih proizvoda ili u nazivima tvrtki koji se bave proizvodnjom hrane.

³ Sve smo logotipove preuzeli s izvornih mrežnih stranica tvrtki i institucija: KFC, Podravka, Franck, Coca Cola, Red Bull, Netflix, Canon, Hrvatska poštanska banka, H&M, Stanić, Levis, NBA, UEFA, Puma, Jordan, Sport Klub, Kappa, New Balance, Naturella, Animal planet, OTP, Oral-B, Nivea, Skype, Facebook, Ford, Oreo, Twitter, Word, Yisk, Unicef, Samsung, Lesnina, Prima, Ikea, Lays, Chupa Chups, Mc Donald's, Maggi, Viber, Milka, Yahoo!, Aussie, Bourjois, Barbie, Victoria'Secret, Cosmopolitan, T-com, Mozila, Crush, Fanta, OrangeJulius, Easy Jet, JBL, Nickelodeon, Ralph Lauren, Chanel, Loreal, Hugo Boss, Nike, Prada, Max Factor, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

Crvena je boja također znak moći pa možemo pretpostaviti da brojne tvrtke upravo zbog toga odabiru crvenu boju za svoj logotip.

U nazivima trgovina i u reklamama za najavu sniženja te posebnih ponuda često vidamo crvenu boju jer ljudskome oku privlači pozornost i kupca navodi na kupnju, što je glavni cilj.

Crvenu boju nalazimo i u nazivima za razne sportske organizacije jer ona u čovjeku budi natjecateljski duh i želju za pobjedom. Također sportske marke odjeće i obuće imaju crvenu boju u svojim logotipovima.

b) Zelena boja

Zelenu boju najčešće vežemo uz prirodu te zdrav način života. Ona simbolizira sklad, harmoniju, ravnotežu. Upravo zbog toga one reklame i logotipovi koji su vezani uz zdravlje, opuštanje, nešto prirodno i organsko upotrebljavaju sve nijanse zelene boje.

pixtastock.com - 54508562

Međutim zelena boja, zbog velikoga utjecaja Amerike, simbolizira i bogatstvo, moć, novac jer je dolar zelene boje.

c) Plava boja

Plava boja u reklamama simbolizira povjerenje, sigurnost, pouzdanost, smirenost, jasnoću itd. Onaj brend koji izabere plavu boju želi poručiti da je profesionalan te da je najbolji izbor za korisnika, stoga ne čudi što puno brendova upravo plavu izabiru za svoju boju. Osim raznih tvrtki, primjer „brendiranja“ bojama odlučilo je uvesti i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli te su svakoj sastavnici dodijelili jednu boju po kojoj će biti prepoznatljiva, tako je Filozofski fakultet u Puli prepoznatljiv upravo po plavoj boji.

d) Žuta boja

Žuta boja simbolizira sreću i toplinu, a imenica koju još vežemo uz sreću i toplinu jest imenica dom pa često tvrtke koje proizvode i prodaju namještaj imaju žutu boju u svome logotipu.

Hrana u ljudima budi sreću i zadovoljstvo, a uz crvenu boju koja otvara apetit dobitna je kombinacija za reklame koje govore o namirnicama primamljivima djeci (grickalice, slatkiši).

e) Ljubičasta boja

Ljubičasta boja u jeziku reklama simbolizira nježnost, bogatstvo, luksuz, maštovitost. One marke koje se na tržištu žele prikazati kao prestižne, maštovite i luksuzne te žele pokazati javnosti da su otvorene i pune razumijevanja za svoj logotip biraju ljubičastu boju.

f) Ružičasta boja

Ružičasta je boja u svijetu percipirana kao ženska boja te ona simbolizira nježnost, krhkost, romantiku, nadu, inovativnost. U jeziku reklama ona se najčešće upotrebljava za one marke kojima su ciljana skupina žene.

g) Narančasta boja

Robne marke koje žele simbolizirati energiju, entuzijazam, hrabrost, zaigranost za svoj logotip biraju narančastu boju. Ona potiče aktivnost mozga i pozitivno djeluje na stvaranje novih ideja pa su i to neke od odlika brendova koji odabiru narančastu boju. Naziv za narančastu boju nastao je prema voću naranči pa namirnice koje imaju okus naranče također u svome logotipu upotrebljavaju narančastu boju.

Orange Julius

LogoTagLines.com

easyJet

h) Crna boja

Crna boja simbolizira klasiku, profinjenost, luksuz, eleganciju, moć, sigurnost, ozbiljnost pa mnoge marke za odjeću i poznate modne i kozmetičke kuće biraju upravo crnu boju. Ona predstavlja vječnost, a takvi brendovi to žele poručiti: da su njihovi proizvodi skupi, ali vječni i kvalitetni.

BOSS
HUGO BOSS

L'ORÉAL

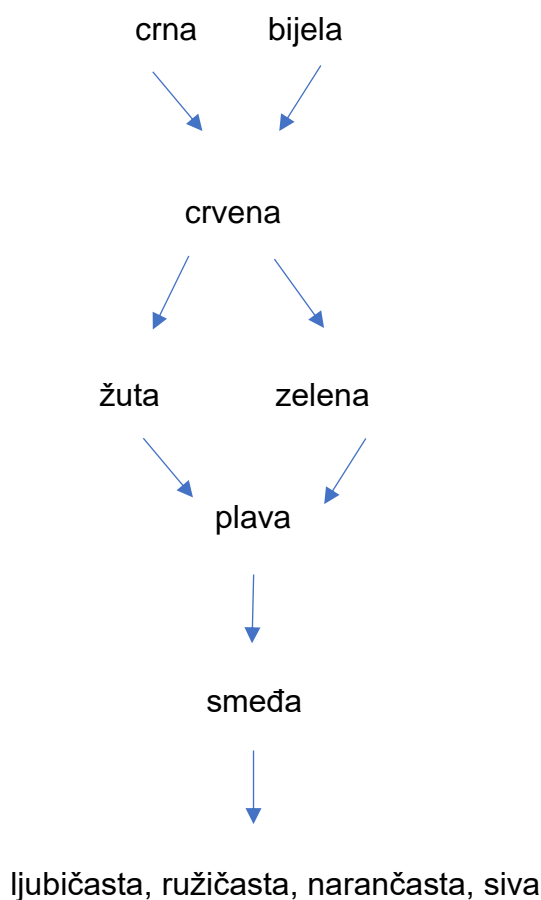

PRADA

MAX FACTOR X

5. BOJE KAO JEZIČNE UNIVERZALIJE

Riječ „univerzalan“ potječe od latinske riječi *universalis* i znači „opći“.⁴ Prema tomu možemo zaključiti da su jezične univerzalije ono što je opće, a definicija koju pronalazimo za jezične univerzalije u *Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* glasi „ono što je svojstveno svim ili mnogim jezicima (npr. imenice i glagoli, zamjenice i sl.)“. Među prvima koji su pisali o bojama jesu Brent Berlin i Paul Kay u svojoj studiji *Basic color terms: Their universality and evolution*. Novina koju oni uvode odnosi se upravo na to da su boje jezične univerzalije jer tvrde da svi jezici svijeta imaju barem neke nazive za boje. Tako navode da postoji 11 temeljnih leksema za boje te da kategorizacija boja nije proizvoljna, već je fokus glavnih (temeljnih) boja u svim jezicima svijeta jako sličan. Osim što navode 11 temeljnih leksema za boje, oni iznose činjenicu da se ti leksemi za boje u jezicima pojavljuju određenim redoslijedom. Redoslijed boja izgleda ovako:

⁴ *Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje)*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63230> (26.9.2022.)

Taj redoslijed pojavljivanja boja u jeziku oni dijele u sedam faza. Prvoj fazi pripadaju crna i bijela boja jer svi jezici svijeta imaju lekseme za crnu i bijelu boju. Ako jezik ima tri leksema za boje, onda Berlin i Kay (1969: 7) tvrde da je to crvena boja te je to druga faza. Trećom fazom nazivaju pojavu ili žute ili zelene boje. Četvrta je faza ako jezik ima pet leksema za boju, a tada ima i zelenu i žutu boju. U petoj fazi jezik ima leksem za plavu boju, u šestoj za smeđu te u posljednjoj, sedmoj fazi, jezik ima najmanje osam leksema za boje, a to su ljubičasta, ružičasta, siva i narančasta. Kvantiteta leksema za boje u jeziku ovisi o kulturnoj i tehnološkoj razvijenosti govornika (naroda) određenoga jezika, tako primjerice u sedmu fazu pripadaju svi oni jezici koji su na najrazvijenijim područjima svijeta (Europa, Sjeverna Amerika, Azija), dok nižim fazama, gdje jezik ima svega tri ili četiri leksema za boje, pripadaju jezici kojima se govori u plemenima i ostalim nerazvijenim i zabačenim dijelovima svijeta. Kako napreduje tehnologija i razvijaju se nove stvari u različitim zanimanjima, tako jezik i njegovi govornici imaju sve veću potrebu za novim leksemima pa tako i leksemima za boje, stoga ne čudi što ti dijelovi svijeta pripadaju sedmoj fazi. Međutim, da bismo mogli temeljne lekseme za boje podijeliti u tih sedam faza, i uopće govoriti o temeljnim leksemima za boje, moramo ispoštovati kriterije koje Berlin i Kay navode u svojoj studiji (Berlin i Kay, 1969: 6), a oni glase ovako: leksem ne smije biti posuđenica ni izvedenica, mora biti jedna riječ koja je govornicima jasna i opće poznata, primjena njegova značenja mora biti široka te ne smije sadržavati značenje drugih boja. Poštujući te kriterije možemo odvojiti osnovne od neosnovnih boja, tj. možemo kategorizirati boje i dobiti upravo ono što su Berlin i Kay (1969.) u svojoj studiji utvrdili. Temeljni nazivi za boje pripadaju osnovnoj kategoriji i postaju univerzalni (jezične univerzalije) i u samome fokusu (žarištu) nalazimo, primjerice, temeljnu plavu koja je najbolji uzorak kategorije, a ostale nijanse su bliže ili dalje samome centru.

Prema navedenim pravilima i u hrvatskome jeziku možemo nabrojiti temeljne lekseme za boje. Hrvatski jezik pripada najrazvijenijoj, sedmoj fazi pa tako nalazimo 11 temeljni leksema za boje: crna, bijela, crvena, žuta, zelena, plava, smeđa, siva, narančasta, ružičasta i ljubičasta. Međutim, Vlatka Štimac Ljubas u svome radu *Podrijetlo, sintaktička struktura leksikografska obrada naziva za boje* navodi: „Neki ih jezici imaju i više od jedanaest: ruski jezik ima dva naziva za plavu boju (*galuboj* za svjetloplavu i *sinij* za tamnu, jaku plavu), francuski dva naziva za smeđu (*brun* i

marron), mađarski i turski za crvenu, a irski jezik ima dva različita naziva za zelenu.“ (Štimac Ljubas, 2013: 96). Među navedenim jezicima Štimac (2013.) je spomenula i hrvatski te navela da u hrvatskome jeziku nalazimo dva leksema za plavu boju, a to su leksem *plav* i leksem *modar*. U dva smo hrvatska suvremena rječnika istražili kako rječnici razlikuju te lekseme. Rječnike koje smo istražili jesu *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* te *Školski rječnik hrvatskoga jezika* Mateje Birtić i dr.:

Tablica 1: Leksemi *plav* i *modar* u hrvatskim suvremenim rječnicima

NAZIV BOJE	VRH ⁵	ŠRHJ
plāv	1. koji je boje vedroga neba ili mora 2. pren. koji je žute ili svijetle boje 3. <u im. službi> boja vedrog neba ili mora	1. koji je boje vedroga neba ili mora 2. pren. koji je žute ili svijetle boje [plava kosa] 3. s . <u im. funkciji> <jd. s.> boja vedroga neba ili mora [Više volim plavo nego crno.]
mōdar	1. koji je intenzivne zagasite plave boje 2. koji je boje vedroga neba	koji je boje vedra neba, koji je intenzivne plave boje [modre usnice; modro nebo)

Uočavamo da su ta dva leksema dijelom sinonimi jer prema rječnicima leksem *modar* ne znači samo boju vedroga neba, nego ima i drugo značenje „intenzivno plava boja“.

⁵ U daljnjem ćemo radu u tablicama upotrebljavati ove kratice za *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (VRH) te za *Školski rječnik hrvatskoga jezika* Mateje Birtić i dr. (ŠRHJ)

6. ETIMOLOGIJA RIJEČI ZA TEMELJNE BOJE

Riječ *boja* u hrvatski je jezik ušla preko turskoga (tur. *boya*), a znači „ukras, krasiti“. Osim u hrvatski ta je riječ ušla i u albanski, makedonski i bugarski jezik. Stare su hrvatske, tj. slavenske riječi za boju bile **mastь (mast)* i **květь (cvijet)* – u ruskome i danas znači „boja“. Od slavenske riječi *mast* i danas u jeziku nalazimo „posljedice“, primjerice *masnica (plavica)* ili frazem *premazan svim mastima* (premazan svim bojama). Osim što u turskome *boja* znači „ukras, krasiti“ u latinskome je jeziku riječ *color* (boja) povezana s glagolom *celo* (kriti) pa u tome slučaju *boja* je ono što „skriva, prekriva“.

Slijedi prikaz etimologije riječi za temeljne boje, koju smo istražili u članku Mate Kapovića *Boje u jeziku* (2009.):

a) Crna

Crna boja dolazi od praindoeuropskoga **krsnos* (crn), a poveznicu pronalazimo i u sanskrtskome jeziku **kršnas* (ime „crnoga“ boga Krišna). Praindoeuropsku riječ *krsnos* možemo povezati i s turskom riječju *kara* (crn) koja nam je poznata iz hrvatskih i srpskih prezimena kao što su *Karamarko (Crni Marko)*, *Karađorđe (Crni Đorđe)*, *Karabogdan*, *Karačić* itd. U latinskome je jeziku pridjev *crn* imao dvije inačice – *ater* što je značilo „zagasitocrn“ i *niger* koji je u doslovnome značenju značio „sjajnocrn“, a u prenesenome „crno kao grešnikova duša“ te od tud i pogrdni naziv za čovjeka crne boje kože *nigger*.

b) Bijela

Bijela dolazi od praindoeuropskoga korijena **bhel* u značenju „svijetliti, gorjeti“ te je srodna s grčkom riječju **phalos* što znači „bijel“. Etimološki gledano engleska riječ *white (bijel)* srodna je hrvatskoj riječi *svijet* jer u etimologiji „svijet“ predstavlja „svijetlo mjesto“. Latinski jezik, kao i za crnu boju, ima dva pridjeva koja znače *bijel* – *candidus* i *albus*. Prvi pridjev u denotativnome značenju označava svjetlobijelu boju, dok u konotativnome značenju znači nešto pozitivno, dobro (npr. kada se govori o duši). Osim navedenoga *candidus* u latinskome jeziku znači i „pošten“ pa možemo vidjeti odakle poveznica s konotativnim značenjem riječi. Pridjev *albus* odnosio se na zagasitobijelu boju.

c) Crvena

Motivacija za crvenu boju potekla je iz prirode, točnije izvedena je od riječi „crv“ (boja tamnocrvenih crvi). Osim slavenskih jezika i indoiranski jezici imaju poveznicu crvene boje i crva, koja je izvedena još iz praindoeuropskoga **kwr̥mis* što znači „crv“. Pretpostavlja se da je iz perzijskoga u arapski posuđena riječ *qirmiz* pa iz turskoga u hrvatski *grimiz* što označava „jarko crvenoljubičastu boju“, a iz latinskoga u hrvatski riječ *karmin* – prirodno crveno bojilo (danas najčešće crvena boja ruža za usne). Engleska je riječ *red* (*crven*) povezana s hrvatskim riječima *riđ* i *ruda*, a srodna je s latinskom riječju *ruber* što također znači „crven“. „Tijekom srednjeg vijeka u zapadnim se društvima uvriježilo latinski termin *rubrica*, koji je u početku označavao crvenu boju, a s vremenom je postao termin za tekst koji slijedi iza crvenoga naslova.“ (Kapović, 2009: 163).

d) Žuta

Žuta boja u slavenske jezike dolazi od praindoeuropske riječi **ghel-*, a srodna je s latinskom riječju *heluus* što znači „žut kao med“. Isti korijen imaju i staroindijska riječ *hari* (*žut*) te engleska riječ *yellow* (*žut*).

e) Zelena

Od praindoeuropskoga korijena **g'hel-* (varijanta korijena **ghel* – *žut*) nastaje hrvatska riječ za zelenu boju. Osim zelene i *zlatna* ima isti korijen, kao i engleski *gold* (*zlato*). Također i grčka riječ *khloros* (zelenožut, zelenkast) potječe od korijena **g'hel*, od koje nastaju europeizmi *klor* (koji je zelene boje) i *klorofil*. Engleska riječ *green* (*zelen*) povezana je s glagolom *grow* (*rasti*) zbog biljaka koje su zelene boje.

f) Plava

Riječ *plav* potječe od praindoeuropskoga korijena **pel-* od kojega potječe i latinska riječ *pallidus* što znači „blijed“. Ta je poveznica zanimljiva jer se aristokratska put (krv) koja je izrazito bijela (blijeda) naziva i plavom krvi. Još jedna latinska riječ ima isti korijen, a to je *palumbes* što znači „golub dupljaš“. U ruskome jeziku tako uočavamo dvije riječi za plavu boju – *goluboj* (*svijetloplava*) i *sinij* (*tamnoplava*).

Korijen slavenske riječi *modar* povezujemo s praindoeuropskim korijenom **mad-* (mokar) ili s latinskom riječju za vlagu *mador*. Iz toga razloga modru boju

najčešće vežemo uz boju mora jer ju zbog korijena od kojih je nastala nazivaju „bojom vode“. Još jedan termin za plavu boju vežemo uz more, a to je riječ *sinj* – danas u hrvatskome samo u sintagmi *sinje more*, dok u ruskome, kako smo ranije spomenuli, *sinij* znači „tamnoplav“.

g) Smeđa

Preko praindoeuropskoga korijena **smey-* u hrvatskome smo dobili riječ za smeđu boju, što znači „mazati“ (*zamazan* > *taman* > *smeđ*). U dijalektu *zamazan* znači „prijav“ (koji je također često *taman*, *smeđ*). Engleska riječ *brown* (*smeđ*) dolazi od praindoeuropskoga korijena **bher-* (*smeđ*) od čega potječe hrvatska riječ *dabar* (smeđa životinja) te engleska riječ *bear* (*medvjed* – također smeđa životinja).

h) Narančasta

Narančasta je boja u hrvatski jezik došla preko turskoga i tako je nazvana zbog naranče. Izvorni je turcizam *narandža* pa zbog toga danas u hrvatskome dijalektu često čujemo *narandžasta* boja i *narandža* za voće. U turski je riječ *naranča* (*portokal*) došla iz arapskoga (*burtuqal*) koja potječe od riječi za zemlju Portugal odakle su naranče i stizale u navedene zemlje.

i) Ljubičasta i ružičasta

Ljubičasta je, kao i crvena, zelena i narančasta boja, svoje ime dobila prema nečemu iz prirode, a to je cvijet ljubičaste boje – ljubica (ljubičica). Isto je i s ružičastom bojom, koja je svoje ime dobila prema cvijetu ruži.

7. TVORBA RIJEČI ZA BOJE

Osim 11 temeljnih boja, u jeziku postoji mnoštvo naziva za boje. Razvijanjem modernoga društva i tehnologije te novih zanimanja naziva za boje sve je više, primjerice smaragdnozeleno, zagasitocrveno, zlatkasto, sedefasto, bakreno, kaveno itd.

U ovome ćemo poglavlju nabrojiti i objasniti tvorbene načine riječi za boje. U hrvatskome jeziku postoji sedam temeljnih tvorbenih načina, a to su: prefiksna tvorba (prefiksacija), sufiksna tvorba (sufiksacija), prefiksno-sufiksna tvorba, slaganje, složeno-sufiksna tvorba, srastanje te preobrazba. Boje su nastale dvama tvorbenim načinima: derivacijom (sufiksi i prefiksi) te slaganjem.

Zrinska Jelaska u svome radu *Boje na rubovima hrvatskoga jezika* (2021.) navodi da se boje označuju različitim riječima – neizvedenicama (*crna, bijela, plava...*), izvedenicama (*crvenkasto, kestenjasto, prožuto, ocrveno...*) i složenicama koje mogu biti dvočlane (*jasnozeleno, nježnoplavo, kožnatožuto...*) te višečlane (*maslinastozelenosivo, blijedonarančastorumeno...*). Tomislava Bošnjak Botica i Ivana Olujić u svome su radu *O stvaranju naziva za boje u hrvatskom i rumunjskom jeziku te govoru Kraševa* (2016.) navele dva tvorbeno načina za boje: derivacija i slaganje. Derivaciju dijele na sufiksnu i prefiksnu tvorbu, dok slaganje dijele u tri kategorije (pridjev + pridjev, imenica + pridjev i prilog + pridjev).

7.1. Derivacija

U hrvatskome jeziku riječi izvodimo prefiksima i sufiksima. Kod riječi za boje puno je češći tvorbeni način sufiksacija od prefiksacije. Za prefiksaciju pronalazimo tek nekoliko primjera boja *prozeleno, prožuto* i *ocrveno* (Jelaska, 2021: 3) te prefiksoidne tvorenice *ultraljubičasto* i *infracrveno* (Bošnjak Botica i Olujić, 2016: 12). Što se tiče sufiksne tvorbe u hrvatskome jeziku najčešći sufiksi jesu: -ast, -kasto, -ičasto, -ikavo; dok su oni rjeđi: -ano, -avo, -eno, -uljasto, -ičavo, -unjavo.

- a) Sufiks -ast najzastupljeniji je sufiks u izvođenju riječi za boje. (Bošnjak Botica i Olujić, 2016: 13). Možemo ga pronaći i u tri temeljne boje (*ljubičasto, narančasto, ružičasto*) te u mnogim netemeljnim bojama (*pepeljasto, maslinasto, sedefasto, ciglasto, platinasto...*). Tim se sufiksom opisuje boja koja odgovara boji predmeta

u samoj osnovi riječi, primjerice *maslinasta* je boja masline, *sedefasta* je boja kakav je sedef itd. Boje nastale tim sufiksom najčešće su nastale motivacijom iz biljnoga svijeta (maslina, naranča, kesten), međutim motiv može biti i nešto drugo (sedef, platina, cigla). (Bošnjak Botica i Olujić, 2016: 13)

- b) Sufiksi -kast, -ikav i -ičast izgledom podsjećaju na umanjenice, stoga za njih kažemo da su deminutivne naravi te da novonastala boja približno odgovara osnovnoj boji. Sva tri sufiksa najčešće dolaze uz temeljne boje: *bjelkast*, *žučkast*, *zelenkast*, *crnjikav*, *zelenjikav*, *bjeličast*, *plavičast*. Međutim tri temeljne boje koje smo naveli pod primjerom a), a nastaju već derivacijom imenica (*narančast*, *ljubičast*, *ružičast*) nemaju taj tvorbeni uzorak (*ružičast*: *ružičastkas*). Primjer za netemeljne boje s tim sufiksima jesu *srebrna* i *zlatna* boja: *srebrnkast*, *srebrnjikav*, *srebrničast* i *zlatkast*, *zlatnjikav*, *zlatičast*. „Srebrna i zlatna i po ostalim su obilježjima bliske temeljnim bojama, ali ne zadovoljavaju kriterij po kojem riječ mora značiti samo boju.“ (Bošnjak Botica i Olujić, 2016: 13).
- c) Sufiks -en pojavljuje se kod dvije temeljne boje (*zelen*, *crven*), ali i kod netemeljnih *bakren*, *kaven* (boja kave), *ciglen*. Sufiks -an vežemo uz minerale i neke prehrambene proizvode: *čokoladan*, *mliječan*, *pješčan*, *zlatan*, *tirkizan*. Primjeri boja za sufiks -av jesu *čađav*, *hrđav*, *blatnjav*, *krvav*.

Možemo zaključiti da u primjerima a) i b) imamo prave riječi za boje bile one temeljne ili netemeljne, dok su u primjeru c) riječi koje primarno ne označavaju boju, već im je to sekundarno značenje i da bismo shvatili radi li se uopće o boji trebamo imati kontekst (npr. „pješčan 1. koji je od pijeska; 2. koji je boje pijeska“). (VRH, 2015.)

Osim navedenih sufikasa u hrvatskome jeziku možemo izdvojiti još neke primjere koji su rijetki, ali ipak nailazimo na te oblike: -uljast (*sivuljast*, *plavuljast*), -unjav (*bljedunjav*), -ičav (*žutičav*, *plavičav*, *zeleničav*).

7.2. Slaganje

Slaganje je najplodniji tvorbeni način u tvorbi riječi za boje. Bošnjak Botica i Olujić (2016.) u svome su radu istaknule kako nije nužno da složenica bude jednorječna, već jednopojmovna te se tako izbjegava različito pristupanje onim

jedinicama koje su nastale istim mehanizmom, ali imaju različita ortografska pravila. One u svome radu navode tri tipa slaganja:

- a) pridjev + pridjev (modrozeleno, smaragdnozeleno, koraljno-crveno, krem bijelo, sivo-plavo)
- b) imenica + pridjev (jantar žuto, Berlin plavo, smaragd zeleno, senf žuto, indigo plavo)
- c) prilog + pridjev (tamno-plavo/tamno plavo, svjetlozeleno/svijetlo zeleno, jarko narančasto). (Bošnjak Botica, Olujić, 2016: 15).

O toj temi pisala je i Zrinka Jelaska u svome članku *Boje na rubovima hrvatskoga jezika* te navela detaljniju podjelu jednopojmovnih složenica:

- a) priložno-pridjevna dvočlana sveza (*otvoreno modro, živo crveno, intenzivno bijelo, sjajno zeleno*)
- b) pridjevno-pridjeva dvočlana sveza (*svijetla narančasto, ugašeno smeđo, jarko crveno*)
- c) imensko-imenska dvočlana sveza (*indigo plavo, jantar žuto, senf žuto, mak crveno, boja neba, boja breskve, boja vanilije*)
- d) pridjevno-imenska dvočlana sveza (*bijelo kava, trula višnja, staro zlato, ružino drvo*). (Jelaska, 2021: 51)

Riječi za boje koje završavaju na -olik također pripadaju slaganju, primjerice *žutolik, bljedolik, crnolik, plavolik, sivolik* itd. Takvi su primjeri stilski obilježeni pa ih češće pronalazimo u književnim djelima, nego u govornoj uporabi. Primjeri boja u književnim djelima:

„Na trošen mi je stolac pao; / Bljedolik svijetla drhtav plam. (Silvije Strahimir Kranjčević, *Na odru starog ljeta*); „Bljedolik mjesec – svjedok toga cvijeta. (Silvije Strahimir Kranjčević, *Noć na Foru*); „I grede, starinske, stogodišnje grede – prije zagasitocrne, sad su nekako rudaste, žutolike.“ (Ivan Kozarac, *Đuka Begović*); „Nedugo zatim došla su dva žutolika bića, smješkali su se i nerazumljivo pričali.“ (Anto Gardaš, *Ljubičasti planet*).

7.3. Sveza

Sveza je „slijed dviju ili više riječi koje čine sintaktičku i semantičku cjelinu.“ (Birtić i dr., 2005:). Iako sveza nije pravi tvorbeni način u hrvatskome jeziku, ipak kod stvaranja riječi za boje možemo ju izdvojiti kao jedan od tvorbenih načina. Tako Bošnjak Botica i Olujić (2013.) navode dva tipa sveza:

- 1) imenica boja + imenica u genitivu (*boja breskve, boja neba, boja mora, boja trave, boja bijele kave, boja pudera*)
- 2) pridjev + kao (poput) + imenica (*zelena kao trava, žut kao limun, plav kao more, crven poput krvi, siv poput pepela*).

U prvome tipu sveze sastavnice primarno ne znače boju, već se boja opisuje pomoću nekoga predmeta iz izvanjezične stvarnosti. U tim se sintagmama deklinira samo prva sastavnica, primjerice *oči boje mora, kaput u boji breskve* itd. Drugi tip sveza jedan je od najčešćih načina za označavanje boja. U tome tipu sveze konkretnu boju (*zelena, žuta, plava* itd.) pomoću priloga *kao* ili prijedloga *poput* uspoređujemo s određenim predmetom te boje da bismo sugovorniku što detaljnije opisali o kojoj se nijansi boje radi.

I kod prvoga i kod drugoga tipa sveza važno je da su predmeti, kojima se koriste kako bismo lakše opisali nijansu boje, poznati kulturi govornika jer lako može doći do šuma u komunikacijskome kanalu. Primjerice ne možemo u nekoj jezičnoj zajednici koja ne zna kakve je boje autohtona slavonska svinja reći *crn poput slavonske svinje* jer neće moći stvoriti pravu sliku baš te crne nijanse u svome umu. Isto tako treba pripaziti kod prvoga tipa sveza ako kažemo *boja mesa* ili *boja pudera* jer svaka kultura, ali i pojedinac za sebe ima različit prototip te boje pa je često nužno pojasniti na koju točno nijansu te boje mislimo. Prema tomu treba pripaziti i u kojemu se dijelu svijeta nalazimo jer ako smo u dijelu svijeta gdje je koža drugačije puti, nego u našoj kulturi, njihova percepcija o boji kože je drugačija pa samim time i boja postaje drugačija (*torba u boji kože* – crna, žuta ili bijela?). Upravo zbog takvih primjera teško je odrediti koliko je naziva za boje u svijetu, ali i svrstati ih u jednake kategorije i sve ih gramatički točno opisati.

Osim navedenih tvorbenih načina riječi za boje, boje možemo iskazivati i deiktički (Štimac Ljubas, 2013: 92), primjerice *ova boja, ona boja, ovakva boja, ta*

boja itd. Tu vrstu iskazivanja riječi za boje najčešće upotrebljavaju daltonisti kojima je teško točno odrediti nijansu boje ili kada u rječniku nedostaje naziv za tu boju koju želimo opisati.

8. O BOJAMA U PRAVOPISU

U ovome ćemo se odlomku posvetiti sastavljenome i nesastavljenome pisanju riječi za boje te prikazati koja rješenja nude hrvatski pravopisi. Usporedit ćemo pet suvremenih hrvatskih pravopisa: *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša (2002.), *Pravopis hrvatskoga jezika Vladimira Anića i Josipa Silića* (2001.), *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića i Milana Moguša (2010.), *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića (2008.) te *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2014.). U tim smo pravopisima analizirali pisanje složenica sa sastavnicom riječi za boju te donosimo komparativnu analizu u tablici koja slijedi. U tablici je crvenim slovima označeno pisanje jata u složenicama sa sastavnicom *blijed/bljed* i *svijetlo/svjetlo* da bismo istaknuli razlike koje smo u pravopisima pronašli.

Tablica 2: Sastavljeno i nesastavljeno pisanje boja u hrvatskim pravopisima

HP-IHJJ ⁶	HP-MH	AS	BFM	BM
bljedožut, blijedo žut	blijedožut, bljedožut, blijedo žut	bljedoplav, bjelocrven		bljedoplav/blijedo plav, bjelozelen
jasnožut, jasno žut			jasnožut, jasno žut	jasnožut, jasno žut
sivoplav	plavozelen, zelenoplav, žutosmeđ	sivoplav, žutozelen		
svjetlozelen, svijetlo zelen	svijetlocrven, svjetlocrven, svijetlo crven	svijetloplav, svjetloplav	svijetlosiv, svijetlo siv	svjetlozelen, svijetlo zelen
tamnomodar, tamno modar	tamnocrven, tamno crven	tamnoplav	tamnomodar, tamno modar	tamnomodar, tamno modar, tamnoplav, tamno plav
zagasitocrven,	zagasitocrven,	zagasitosiv	zagasitocrven,	zagasitocrven,

⁶ U daljnjem ćemo radu u tablicama upotrebljavati ove kratice za *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (HP-IHJJ), *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivana Markovića i Željka Mićanovića (HP-MH), *Pravopis hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića (AS), *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša (BFM) te *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića i Milana Moguša (BM).

zagasito crven	zagasito crven		zagasito crven; otvorenozelen, otvoreno zelen	zagasito crven; otvorenozelen, otvoreno zelen
infracrven		infracrveni	infracrven	infracrven
ultraljubičast		ultraljubičast	ultraljubičast	ultraljubičast
bordo kravata, drap zastori, oker sjenilo	akvamarin nebo, bež odijelo, blond kosa, bordo baršun, cinober kišobran, indigo boja, kaki maskirno odijelo, krem cipele, lila rukavice, roza haljina, mat žarulja, banana žuta, dupin siva, <i>ferrari</i> crvena			
crn crncat, bijel bjelcat	bijel bjelcat, crn crncat			
crno-bijeli, crveno-plavi, crveno-bijelo- plavi	bijelo-crno, crveno- bijelo-plava, plavo- zelen, zeleno-plav, žuto-smeđ	crno-žuti	crno-bijela, crveno-bijelo- plava	crno-bijela, bijelo- zelen, crveno- plava, crveno- bijelo-plava, tamnoplavo- svjetloplava

Iz tablice možemo iščitati da se pravopisi oko većine pravila slažu, jedino gdje dolazi do razilaženja u mišljenju jest smjenjivanje *ije* u *je*. Primjerice dva hrvatska pravopisa, *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića i Milana Moguša, kod sastavljenoga pisanja nude isključivo pisanje kratkoga sloga, odnosno ne nude mogućnost pisanja *svijetlozelen*, već samo *svjetlozelen* (ili *svijetlo zelen*). Osim navedenoga primjera *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića i Milana Moguša nude još i nesastavljeno pisanje *svijetlo zelen*, a *Hrvatski školski pravopis* Stjepana Babića, Sande Ham i Milana Moguša (2008.) zastupa isključivo sastavljeno pisanje primjera kao i *Pravopis hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića. *Hrvatski*

pravopis Stjepana Babića i Milana Moguša jedini ima i dodatno pojašnjenje uz ove primjere: „Pridjevi navedeni pod b) mijenjaju u priložnome dijelu dvoglasnik ije u je.“ (Babić i Moguš, 2010: 61). *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića jedini je pravopis koji ima tri ponuđena rješenja te navode *svijetlocrven*, *svjetlocrven* i *svijetlo crven*. Isto je i s primjerima *blijedožut*, *bljedožut* i *blijedo žut*. *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša iz 2002. godine nudi dvojako rješenje *svijetlosiv* i *svijetlo siv*. Usporedili smo i s izdanjem iz 1994. godine u kojemu su ista rješenja po pitanju sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja boja. Svi pravopisi koje smo istražili navode da do nesastavljenoga pisanja dolazi kada posebno želimo istaknuti o kojoj se nijansi boje radi (*tamno plav*, *otvoreno zelen*, *zagasito crven* itd.). U primjerima koji imaju jat (ije/je) pojedini priručnici također ostavljaju bjelinu kada žele istaknuti nijansu boje, međutim je li ona nužno potrebna? Priručnici nedovoljno upućuju na to da isticanje nijanse boje (ili važnosti sastavnice) u tim primjerima možemo riješiti izgovorom jer način pisanja sugerira čitanje i značenje. Primjer *svijetlocrven* ima naglasak na prvoj sastavnici pa pri izgovoru ističemo taj dio sastavnice, dok *svjetlocrven* ima naglasak na drugome dijelu sastavnice i ističe se taj dio. Prema tomu, ovisno koji je dio sastavnice govorniku semantički važniji taj će dio sastavnice u govoru naglasiti. Spojnica se piše kada su obje boje ravnopravne, primjerice *sivo-plava majica* (*i siva i plava*). Suprotno tomu jesu sastavljeni primjeri *sivoplav* ili *plavosiv* gdje i poredak riječi ima važnu ulogu, a nositelj značenja je drugi dio složenice. Tako *sivoplav* znači „nijansa plave s primjesom sive“, a *plavosiv* znači „nijansa sive s primjesom plave“. *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje te *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića spominju primjere nesklonjivih boja te sve primjere pišu prilagođene hrvatskoj grafiji, jedino *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića *ferrari crvenu* piše u izvornome obliku.

9. GRAMATIKA BOJA

U ovome ćemo poglavlju obraditi komparaciju riječi za boje (tj. pridjeva koji se odnosne na boje), prikazati dvojne oblike u komparativu boja te na primjeru boja objasniti što je to perifrastična komparacija. Nadalje, nabrojiti ćemo indeklinabilne boje i njihove karakteristike, a kod deklinabilnih boja prikazat ćemo razliku između određenih i neodređenih pridjeva te njihovu razliku u deklinaciji.

9.1. Komparacija (stupnjevanje, gradacija) boja

Komparacija je promjena pridjeva s obzirom na količinu nekoga svojstva koje ima imenica uz koju pridjev stoji. U hrvatskome jeziku pronalazimo tri stupnja komparacije: pozitiv, komparativ i superlativ. Pozitiv je prvi oblik u komparaciji i on nam govori o kojoj je osobini riječ (*zelena majica*). Komparativom izričemo da neki predmet, u odnosu na pozitiv, ima veću mjeru svojstva opisanoga predmeta (*zelenija majica*). Zadnjim oblikom komparacije, superlativom, izričemo najveću mjeru svojstva određenoga predmeta (*najzelenija majica*).

Komparativ tvorimo „tvorbenim morfemima -j-, -ij-, -š-, kojima se dodaju gramatički morfemi -i, -a, -e.“ (Silić i Pranjković, 2005: 138). Kod komparacije boja upotrebljavamo prva dva nastavka, a treći nastavak dodajemo samo trima pridjevima u hrvatskome jeziku *lak* (*lakši*), *mek* (*mekši*) i *lijep* (*ljepši*). U komparativu uvijek kratimo jat pa tako oblik riječi s *ije* u pozitivu u komparativu prelazi u *je* (bijel > bjelji). Jednosložnim pridjevima muškoga roda s dugosilaznim naglaskom dodajemo tvorbeni morfem -j-, a kod oblika koji završavaju na glasove *b, d, g, h, k, l, m, n, p, st, t, v* i *z* dolazi do jotacije pa imamo *žût + ji > žùćī, cŕn + ji > cŕnjī, bijêl + ji > bjêljī, plâv + ji > plâvljī* te *sîv + ji > sîvljī*. Spomenute boje imaju i drugi oblik s tvorbenim morfemom -ij- *cŕnijī, bjêlijī, plâvijī* i *sivijī* koji su u sve češćoj upotrebi u govoru te zbog čestitosti upotrebe polako ulaze i u normu. Tim primjerom potvrđujemo da je standardni jezik elastičan, tj. da nije zauvijek oblikovan sustav, već je podložan promjenama. Tvorbeni morfem -ij- dodajemo i ostalim bojama: *zêlen + iji > zelênijī, ljûbičast + -iji > ljubičastijī, nârâncast + iji > narančastijī, cŕven + iji > crvênijī, smêđ + iji > smêđijī, rûžičast + iji > ružičastijī*. Što se tiče smeđe boje ni u jednome

suvremenome rječniku⁷ nismo pronašli naveden komparativni oblik. Međutim komparativni je oblik *smeđiji* zastupljen u govornoj komunikaciji i uporabna norma mu je česta. Superlativ tvorimo tako što komparativnome obliku pridružimo prefiks *naj-*: *najzeleniji, najplaviji/najplavlji, najcrveniji, najcrniji/najcrnji* itd.

Sve boje koje smo do sada naveli jesu temeljne boje u hrvatskome jeziku. Međutim i neke netemeljne boje imaju komparativne oblike: *zlatan > zlatniji > najzlatniji, tirkizan > tirkizniji > najtirkizniji, grimizan > grimizniji > najgrimizniji, purpuran > purpurniji > najpurpurniji, bakren > bakreniji > najbakreniji* itd.

Komparaciju nemaju indeklinabilne boje kao što su *kaki, bež, roza, indigo, bordo, pink, drap* itd. Međutim Ivan Marković (Marković, 2010: 81) navodi da se te boje ipak mogu komparirati i takvu komparaciju nazivamo perifrastičnom komparacijom. Uz pomoć čestica *manje* i *više* (*najmanje* i *najviše*) te boje dovodimo u odnos komparacije, primjerice *Moja je majica više kaki, nego Lukina; Ove su hlače u izlogu manje bež od onih prvih; Ova je haljina najviše roza od svih koje smo vidjeli; Bakine su naočale najmanje indigo od svih u optici.*

9.2. Indeklinabilne boje

S obzirom na to da na jezik ne utječu samo unutarjezične promjene, već jezik trpi i vanjski utjecaj, u jezik nam ulaze posuđenice. Danas je, primjerice, engleski najutjecajniji jezik u svijetu pa u hrvatskome jeziku imamo mnogo stranih, engleskih riječi, posebno u razgovornome stilu. Boja koju smo preuzeli iz engleskoga, a grafiju prilagodili hrvatskoj jest *pink*. Kako je engleski danas, tako su latinski, francuski, talijanski, turski kroz povijest utjecali na hrvatski jezik zbog raznih vladavina. Osim zbog povijesnih razloga, u hrvatski jezik indeklinabilne boje ulaze i preko industrija, primjerice modna industrija koja svoje glavne centre ima upravo u Francuskoj i Italiji. Boje o kojima govorimo jesu: *lila, roza, bež, drap, indigo, akvamarin, blond, bordo, cinober, kaki, krem, mat, oker*. U *Etimološkome rječniku hrvatskoga jezika* Ranka Matasovića i dr. te u *Rječniku stranih riječi* Vladimira Anića i Ive Goldsteina potražili smo porijeklo tih boja te smo istražili preko kojih su jezika ušli u hrvatski jezik.

⁷ Pretražili smo *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika, Enciklopedijski rječnik, Školski rječnik hrvatskoga jezika* te *Hrvatski jezični portal*. Svi navedeni rječnici nude samo određeni oblik pridjeva *smeđ*.

Tablica 3: Podrijetlo indeklinabilnih boja (posuđenica)

Nazivi boja	<i>Etimološki rječnik hrvatskoga jezika</i>	<i>Rječnik stranih riječi</i>
akvamarin	/	boja koja se poistovjećuje s bojom mora; lat. <i>aqua marina</i> : morska voda
bež	boja platna; fr. <i>beige</i>	žučkasta, smečkasta boja, boja sitnog pijeska; fr. <i>beige</i>
blond	/	koji je plave kose, plavokos; fr. <i>blonde</i>
bordo	/	tamnocrvena boja; fr. <i>bordeaux</i> , <i>Bordeaux</i> (francusko crno vino)
cinober	crveni pigment; njem. Zinnober	nijansa crvene boje s primjesom žute, žućkastocrvena; njem. Zinnober ← lat. <i>cinnabaris</i> ← grč. <i>kinnabaris</i> : zmajeva krv
drap	/	koji je boje pijeska, boje žutike; njem. <i>Drap</i>
indigo	/	modroljubičasta boja nazvana po istoimenoj biljci (<i>Indigofera tinctoria</i>) iz koje se nekoć dobivala; tal. dijalekt ← lat. <i>indicum</i> ← grč. <i>indikón</i> : indijsko
kaki	boje prašine; njem. <i>khaki</i> , eng. <i>khaki</i> i perz. <i>haki</i>	koji je boje zemlje, žućkastosmeđ; engl. <i>khaki</i> ← urdski <i>kaki</i> : prašnjav
krem	/	žučkasto-bijela boja; fr. <i>creme</i>
lila	preko njem. <i>lila</i> iz fr. <i>lilas</i> : boje jorgovana	koji je boje blijede ljubice, blijedog jorgovana, blijedoljubičast; fr. <i>lilas</i> : jorgovan
mat	bez sjaja; njem. <i>matt</i>	bez sjaja; njem. <i>matt</i> , fr. <i>matt</i>
oker		mineralna boja od željeznih oksida u žutim, smeđim i crvenim tonovima; njem. <i>ocker</i> , grč. <i>okhros</i> : blijed, žut
roza		ružičast; fr. <i>rose</i> , lat. <i>rosa</i> : ruža

Ti pridjevi osim što su nesklonjivi (indeklinabilni), oni nisu podložni derivaciji (sufiksaciji) pa se iz toga razloga ne mogu komparirati sintetički, već samo perifrastično. Nemaju ni promjenu oblika prema rodu jer u svim rodovima i svim padežima imaju morfem -ø:

Tablica 4: Primjer indeklinabilne bež boje s morfemom -ø u svim padežima

N bež–ø hlače
G bež–ø hlača
D bež–ø hlačama
A bež–ø hlače
V bež–ø hlače
L bež–ø hlačama
I bež–ø hlačama

Zbog svega navedenog „bi ih bolje bilo zvati *nepromjenljivima*, a ne tek *nesklonjivima*.“ (Marković, 2010: 80). S obzirom na to da je jezik elastičan i sklon promjenama tako i kod primjera posuđenica za boje imamo roza boju koja se u razgovornome stilu toliko ustalila i prilagodila hrvatskome jeziku da su ju govornici počeli sklanjati:

Tablica 5: Primjer razgovornoga stila i sklanjanja indeklinabilne roza boje

N roza košulja
G roze košulje
D rozoj košulji
A rozu košulju
V roza košuljo
L rozoj košulji
I rozom košuljom

9.3. Deklinabilne boje

U ovome ćemo odlomku prikazati razliku u deklinaciji određenih i neodređenih pridjeva (boja). Neodređeni pridjev odgovara na pitanje *kakav*, primjerice *zelen auto*, *crn kruh*, *bijel kišobran*, *plav avion*, *žut tramvaj* te „kazuje promjenjive osobine onoga što znače imenice.“ (Barić i dr., 2005: 174). Određeni pridjev odgovara na pitanje *koji*, primjerice *smeđi vlak*, *zeleni tanjur*, *bijeli auto*, *plavi suncobran*, *crveni tramvaj* te se „upotrebljava kad se pridjevom izriče stalna osobina predmeta, odnosno kad se

određuje između više stvari različitih osobina ona o kojoj se govori.“ (Barić i dr., 2005: 174).

Kupila sam dva stola, jedan je bijel, a drugi je smeđ. Bijeli sam stavila u kuhinju, a smeđi u dnevnu sobu.

U prvoj se rečenici boja upotrebljava kao dio imenskoga predikata, stoga se uz nju upotrebljava neodređeni vid pridjeva (osobina je toga predmeta zamjenjiva jer je to mogao biti i *zelen, žut, plav, crn stol*), a u drugoj rečenici točno znamo da mislimo na *baš taj bijeli* i na *baš taj smeđi stol*.

9.4. Deklinacija određenih oblika pridjeva za boje

Ovisno o tome završava li osnova na nenepčani ili nepčani suglasnik određene pridjeve sklanjamo po -og(a), odnosno po -eg(a) deklinaciji.

Tablica 6: Primjer sklonidbe određenoga oblika pridjeva na nenepčani suglasnik – jednina

Jednina	Muški rod	Ženski rod	Srednji rod
N	plâv-ī	plâv- ā	plâv-ō
G	plâv-ōg(a)	plâv- ē	plâv-ōg(a)
D	plâv-ōm(u,e)	plâv-ōj	plâv-ōm(u,e)
A	plâv-ōg(a)	plâv- ū	plâv-ō
V	plâv-ī	plâv-ā	plâv-ō
L	plâv-ōm(e,u)	plâv-ōj	plâv-ōm(u,e)
I	s plâv-īm	plâv-ōm	plâv-īm

Tablica 7: Primjer sklonidbe određenoga oblika pridjeva na nenepčani suglasnik – množina

Množina	Muški rod	Ženski rod	Srednji rod
N	plâv-ī	plâv-ē	plâv-ā
G	plâv-īh	plâv- īh	plâv-īh
D	plâv-īm(a)	plâv- īm(a)	plâv-īm(a)
A	plâv-ē	plâv-ē	plâv-ā

V	plâv-ī	plâv-ē	plâv-ā
L	plâv-īm(a)	plâv-īm(a)	plâv-īm(a)
I	plâv-īm(a)	plâv-īm(a)	plâv-īm(a)

Tablica 8: Primjer sklonidbe određenoga oblika pridjeva na nepčani suglasnik – jednina

Jednina	Muški rod	Ženski rod	Srednji rod
N	smèđ-ī	smèđ-ā	smèđ-ē
G	smèđ-ēg(a)	smèđ-ē	smèđ-ēg(a)
D	smèđ-ēm(u)	smèđ-ōj	smèđ-ēm(u)
A	(za živo) smèđ-ēg(a) (za neživo) smèđ-ī	smèđ-ū	smèđ-ē
V	smèđ-ī	smèđ-ā	smèđ-ē
L	smèđ-ēm(u)	smèđ-ōj	smèđ-ēm(u)
I	smèđ-īm	smèđ-ōm	smèđ-īm

Tablica 9: Primjer sklonidbe određenoga oblika pridjeva na nepčani suglasnik – množina

Množina	Muški rod	Ženski rod	Srednji rod
N	smèđ-ī	smèđ-ē	smèđ-ā
G	smèđ-īh	smèđ-īh	smèđ-īh
D	smèđ-īm(a)/-im(a)	smèđ-īm(a)/-im(a)	smèđ-īm(a)/-im(a)
A	smèđ-ē	smèđ-ē	smèđ-ā
V	smèđ-ī	smèđ-ē	smèđ-ā
L	smèđ-īm(a)/-im(a)	smèđ-īm(a)	smèđ-īm(a)/-im(a)
I	smèđ-īm(a)/-im(a)	smèđ-īm(a)	smèđ-īm(a)/-im(a)

U tablicama uočavamo kraće i duže oblike u D, L i I množine jer se u množini dugi oblik upotrebljava kada dolazi bez imenice, ali u imenskoj funkciji (*prilazim velikima*), dok se bez naveska upotrebljava kada dolazi s imenicom (*prilazim velikim brodovima*).

9.5. Deklinacija neodređenih oblika pridjeva za boje

Deklinacija neodređenoga oblika pridjeva ima sličnu sklonidbu kao imenica uz koju stoji, tako su muški i srednji rod slični oblicima a-vrste, dok su oblici ženskoga roda slični e-vrsti deklinacije pa tu promjenu po padežima nazivamo imeničkom.

Tablica 10: Primjer deklinacije neodređenoga oblika pridjeva – jednina

Jednina	Muški rod	Ženski rod	Srednji rod
N	pláv-∅	pláv-a	pláv-o
G	pláv-a	pláv-ē	pláv-a
D	pláv-u	pláv-ōj	pláv-u
A	(za živo) pláv-a (za neživo) pláv-∅	pláv-u	pláv-o
V	-	-	-
L	pláv-u	pláv-ōj	pláv-u
I	pláv-īm	pláv-ōm	pláv-īm

Tablica 11: Primjer deklinacije neodređenoga oblika pridjeva – množina

Množina	Muški rod	Ženski rod	Srednji rod
N	pláv-i	pláv-e	pláv-a
G	pláv-īh	pláv-īh	pláv- īh
D	pláv-īm(a)/-im(a)	pláv-īm(a)/-im(a)	pláv- īm(a)/-im(a)
A	pláv-e	pláv-e	pláv-a
V	-	-	-
L	pláv-īm(a)/-im(a)	pláv-īm(a)/-im(a)	pláv-īm(a)/-im(a)
I	pláv-īm(a)/-im(a)	pláv-īm(a)/-im(a)	pláv-īm(a)/-im(a)

Deklinacija neodređenoga oblika pridjeva ima sličnu promjenu kao imenica uz koju stoji, a iz tablice možemo iščitati zašto je ta promjena slična, a ne ista. U instrumentalu jednine muškoga i srednjega roda jest nastavak *-īm*, a u dativu i lokativu jednine ženskoga roda nastavak *-ōj* pa ako te padeže stavimo uz imenicu, primjećujemo da su nastavci različiti (I m. r. jd. s *plavim čovjekom*; I s. r. jd. s *plavim*

piletom; D i L ž.r. jd. *plavoj ženj*). Što se tiče množine, muški i srednji rod razlikuju se od imenice samo u G (G m. r. *plavih vukova*; G s. r. *plavih stabala*), dok se ženski rod slaže samo u N i A, a u ostalim padežima pridjev i imenica imaju različite nastavke (G ž. r. *plavih suknji*; D, L, I ž. r. *plavim suknjama*). Također možemo primijetiti da je dugosilazni naglasak samo u N jd. muškoga roda, a u ostalim se padežima on mijenja u dugouzlazni naglasak, o čemu ćemo više u odlomku o naglascima. Neodređeni oblici pridjeva nemaju vokativ jer dozivati možemo samo nekoga ili nešto što nam je već poznato pa vokativ ima samo određeni vid pridjeva (iako ni to nije ujednačeno u priručnicima). Neodređeni oblik pridjeva upotrebljavamo kada je pridjev dio predikata i kada je u službi predikatnoga proširka, primjerice:

Šešir je plav. Zimi je krov bijel. Zbog dugog boravka u moru postao je plav.

Određeni oblik pridjeva upotrebljavamo:

a) kada uz imenicu koju pridjev opisuje stoji pokazna zamjenica, primjerice:

Kupi mi taj zeleni auto. Želim onaj žuti kišobran. Ispao mi je ovaj zlatni zub.

b) kada je pridjev dio vlastitoga imena, primjerice:

Crni Petar

c) kada je pridjev dio naziva, primjerice:

bijeli jasen, zeleni otok, crni grab, crveni kupus, crni petak.

10. NAGLASCICI RIJEČI ZA BOJE

U ovome ćemo poglavlju prikazati naglaske kod određenih i neodređenih pridjeva te istaknuti neka pravila kod naglašavanja komparativa i superlativa. Zatim ćemo istražiti kako jezični priručnici naglašavaju višesložne boje, a kakva je realizacija u uzusu.

Kod određenih i neodređenih pridjeva različitom vrstom naglasaka možemo otkriti radi li se o određenome ili neodređenome obliku, primjerice:

Žútō se lišće spustilo s grana. → određeni oblik

Lišće je žúto. → neodređeni oblik

Osim promjenom naglasaka, određeni i neodređeni vid možemo razlikovati i promjenom mjesta naglasaka. „Tip zèlen – odr. zèlenī ima u ostalim oblicima neodređenoga vida dublete – s pomicanjem i bez pomicanja naglasaka prema kraju riječi: G jd. m./s. r. te N jd. ž. r. *zelèna* i *zèlena*, *zelèno* i *zèleno*...” (Barić i dr., 2005: 184). S obzirom na to da neodređeni pridjev ima dvojne oblike pa može biti i jedan i drugi oblik, u primjerima ćemo prikazati samo onaj koji se razlikuje od određenoga po mjestu naglasaka, primjerice:

Šuma je zelèna. → neodređeni oblik

Vatra je crvèna. → neodređeni oblik

Želim takav zèlenī krov. → određeni oblik

Gramatike navode da kod komparativa i superlativa postoje određena pravila vezana uz naglaske:

1. dvosložni komparativ ima kratkosilazni naglasak (*cřnjī, bjèljī, plàvljī, sīvljī*)
2. trosložni i višesložni komparativ ima naglasak na trećemu slogu od kraja riječi (*narančàstijī, zelènijī, ljubičàstijī, crvènijī*)
3. superlativ ima dugosilazni naglasak na prefiksu *nâj-*, a superlativi od višesložnih komparativa imaju naglasak kao i komparativ (*nâjcrnjī, nâjnarančàstijī*).

U pet smo hrvatskih gramatika istražili kako se naglašavaju superlativni oblici te usporedili ima li razlika. Gramatike koje smo pretražili jesu: *Hrvatska gramatika* Eugenije Barić i dr. (2005.), *Gramatika hrvatskoga jezika* Josipa Silića i Ive Pranjkovića (2005.), *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića (2005.), *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža (1997.) te *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* Stjepana Vukušića, Ivana Zoričića i Marije Grasselli-Vukušić (2007.). Navedene gramatike nude različite definicije, stoga smo ih izdvojili:

- a) „Superlativ ima dugosilazni naglasak na prefiksu *nâj-*, a superlativi od višesložnih komparativa imaju i naglasak koji ima komparativ, npr. *nâjboljĭ*, *nâjguščĭ*, *nâjstàrijĭ*, *nâjdalekovĭdnijĭ*. Rjeđe i kraći superlativi imaju dva naglasaka, npr. *nâjbòljĭ*, *nâjgùšćĭ*.“ (Barić i dr., 2005: 183)
- b) „Trosložni superlativi imaju dugosilazni naglasak na trećemu slogu od kraja, a četverosložni i višesložni – kratkouzlazni naglasak na trećemu slogu od kraja: *nâjdražĭ*, *najstàrijĭ*, *najnesposòbnijĭ*.“ (Silić i Pranjković, 2005: 139)
- c) *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića nema definiciju, samo primjere:
nâjcrvènijā, *nâjbjeljĭ*, *nâjboljĭ*, *nâjlakšĭ*, *nâjzdravijĭ*, *nâjdaljĭ*, *nâjčistijĭ*,
nâjjednostàvnijĭ, *nâjkraćĭ*, *nâjljepšĭ*, *nâjmanjĭ*, *nâjnòvijĭ*, *nâjòštrijĭ*, *nâjplòdnijĭ*,
nâjrjeđĭ (!), *nâjtupljĭ*, *nâjvećĭ*, *nâjzrèlijĭ*, *nâjžarćĭ*.
- d) „Naglasak je na superlativu također lako predvidjeti: trosložni ovako: *nâjbržĭ*, *nâjsladĭ*; četverosložni i višesložni ovako: *najpamètnijĭ/nâjpamètnijĭ*, *najzanimljivijĭ/nâjzanimljivijĭ*, što znači da takvi mogu imati dva naglasaka (poput složenica), to jest prefiks *nâj-* u tim slučajevima može imati svoj naglasak, a komparativni dio svoj. Ipak, prednost ima oblik s jednim naglaskom.“ (Raguž, 1997: 95)
- e) „Superlativi imaju dva naglasaka: dugosilazni *nâj-* i naglasak komparativa: *nâjstàrijĭ*, *nâjpamètnijĭ*, *nâjdalekovĭdnijĭ*... Jedino trosložni superlativi mogu, ali ne moraju, zadržati naglasak komparativa u drugom dijelu: *nâjgòrĭ* i *nâjgorĭ*, *nâjvećĭ* i *nâjvećĭ*...“ (Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić., 2007: 112).

Gramatika hrvatskoga jezika Josipa Silića i Ive Pranjkovića i *Hrvatska praktična gramatika* Dragutina Raguža nude jednaka rješenja – dvosložni superlativi naglašavaju se dugosilaznim naglaskom na prefiksu *nâj-* te na zadnjemu slogu imaju dužinu, a višesložni superlativi imaju samo komparativni naglasak i dužinu. Jedino

Hrvatska praktična gramatika kod višesložnih oblika nudi i drugo rješenje u kojemu superlativ ima dva naglasaka, naglasak na prefiksu *nâj-* i komparativni naglasak i dužinu, ali prednost daju prvome obliku sa samo jednim naglaskom. Gramatika Stjepana Vukušića, Ivana Zoričića i Marije Grasselli-Vukušić *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* zastupa suprotno mišljenje te navode da superlativi imaju dva naglasaka, čak i u dvosložnim oblicima daju mogućnost dvojakoga naglašavanja. *Hrvatska gramatika* Eugenije Barić i dr. navodi slično rješenje, međutim oni ističu da se dvojako naglašavanje u dvosložnim oblicima događa rijetko. U *Gramatici hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića naišli smo na nekoliko nelogičnosti u samim primjerima jer u višesložnim komparativnim oblicima naglašavaju i prefiks *nâj-* i ostavljaju komparativni naglasak, međutim samo je u dva primjera drugačije *nâjzdravij̄i*, *nâjčistij̄i*. Dvosložne superlative naglašavaju samo na prefiksu *nâj-*, ali pronašli smo jedan i s prefiksom *nâj-*, *nâjjeđ̄i*.

Ako bismo ta pravila primijenili na superlative za boje dobili bismo iduće oblike:

Tablica 12: Primjeri naglašavanja komparativa prema definicijama hrvatskih gramatika

HG ⁸	SP	TB	HPG	NHKJ
<i>nâjplavij̄i</i> <i>/nâjplàvij̄i</i> ili <i>nâjplavl̄j̄i</i> <i>/nâjplàvl̄j̄i</i>	<i>nâjplavij̄i</i> ili <i>nâjplavl̄j̄i</i>	<i>nâjplavij̄i</i> ili <i>nâjplavl̄j̄i</i>	<i>nâjplavij̄i</i> ili <i>nâjplavl̄j̄i</i>	<i>nâjplavij̄i</i> <i>/nâjplàvij̄i</i> ili <i>nâjplavl̄j̄i</i> <i>/nâjplàvl̄j̄i</i>
<i>nâjcrvènij̄i</i>	<i>najcrvènij̄i</i>	<i>nâjcrvènij̄i</i>	<i>najcrvènij̄i/</i> <i>nâjcrvènij̄i</i>	<i>nâjcrvènij̄i</i>
<i>nâjnarančàstij̄i</i>	<i>najnarančàstij̄i</i>	<i>nâjnarančàstij̄i</i>	<i>najnarančàstij̄i/</i> <i>nâjnarančàstij̄i</i>	<i>nâjnarančàstij̄i</i>

U poglavlju *Boje u pravopisu* usporedili smo kako hrvatski suvremeni pravopisi pišu boje i kod složenica s prvim dijelom svijetlo-/svjetlo- uočili nepodudaranja u

⁸ U daljnjemu ćemo radu u tablicama ove kratice upotrebljavati za Hrvatsku gramatiku Eugenije Barić i dr., Gramatiku hrvatskoga jezika Josipa Silića i Ive Pranjkovića (SP), Tvorbu riječi Stjepana Babića (TB), Hrvatsku praktičnu gramatiku Dragutina Raguža (HPG) te Naglasak u hrvatskome književnome jeziku Stjepana Vukušića, Ivana Zoričića i Marije Grasselli-Vukušić (NHKJ).

pisanju. U tablici 13 usporedit ćemo kako hrvatski priručnici naglašavaju te boje. Priručnici koje ćemo usporediti jesu: *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša, *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića i Milana Moguša, *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivan Markovića i Krešimira Mićanovića, *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* te *Školski rječnik hrvatskoga jezika* Mateje Birtić i dr. Prije nego što usporedimo boje, istaknut ćemo četiri važna pravila kod naglašavanja riječi u hrvatskome jeziku:

- 1) naglasak ne može biti na zadnjemu slogu (osim u kraticama, uzvicima i nekim posuđenicama)
- 2) jednosložne riječi imaju samo silazne naglaske
- 3) višesložne riječi mogu imati bilo koji od četiriju naglasaka na prvome slogu
- 4) na unutarnjim slogovima višesložnih riječi mogu biti samo uzlazni naglasci (u nekim slučajevima i silazni, primjerice kod nekih posuđenica, tvorenica, vlastitih imena i sl.).

Ono što je još važno naglasiti jest da ispred naglasaka ne može biti dugi slog, a sada ćemo u tablici 13 vidjeti koja rješenja nude hrvatski suvremeni priručnici:

Tablica 13: Primjeri boja s osnovom svijetlo-/svjetlo- u složenici u hrvatskim jezičnim priručnicima

HP-IHJJ	BFM	BM	HP-MH	TR	VRH	ŠRHJ
svjetlozelen , svijetlo zelen	svijetlosiv , svijetlo siv	svjetložzelen , svijetlo zelen	svijetlocrve n, svjetlocrven , svijetlo crven	svijétloplāv , svijetlo plav	svijétloplāv, svijétlosmeđ (ž.r. svijetlosmèđa, s.r. svijetlosmèđe) ; svijetloljùbičas t, svijetlozèlen; svjetloplav, svjetložut, svjetlocrven	svijétloplāv, svijétlosmeđ; svijetloljùbičas t, svijetlozèlen

U tablici uočavamo da priručnici nude razna rješenja te da iza sebe ostavljaju brojna otvorena pitanja. Budući da je pravilo u hrvatskome jeziku da ispred naglasaka ne može biti dugi slog, jezični priručnici nude rješenja s naglaskom na prvoj riječi složenice. Međutim ni tu nemamo jednaka rješenja pa Stjepan Babić u *Tvorbi riječi* nudi oblik s dugosilaznim naglaskom *svijêtoplāv*, dok *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* i *Školski rječnik hrvatskoga jezika* Mateje Birtić i dr. isti primjer bilježe s dugouzlaznim naglaskom *svijéttoplāv*. Problem na koji još nailazimo jest „kršenje pravila“ u dva suvremena rječnika, u primjerima *svijetlojubičast*, *svijetlozèlen*, *svijetlosmèđa* ne dolazi do kraćenja jata ispred naglasaka niti se poštuje govorna realizacija tih boja. Primjer kraćenoga jata imao u primjeru *Hrvatskoga pravopisa* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (svjetlozelen) te u *Hrvatskome pravopisu* Stjepana Babića i Milana Moguša, ali u tome je pravopisu naglasak stavljen na spojnik -o- (*svjetlòzelen*) pa se takvim rješenjem opet udaljava od uzusa. Blaženka Martinović u svome radu *Hrvatska naglasna norma na početku 21. stoljeća* u poglavlju *Obojeni naglasci* navodi da i *Hrvatski jezični savjetnik* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje nudi sustavno kraćenje jata pred naglaskom, ali i taj savjetnik također naglasak stavlja na spojnik -o- stoga se i oni udaljavaju od uzusa kao i Stjepan Babić i Milan Moguš u svome pravopisu.

Kod primjera složenica u kojima je prva riječ složenica *tamno-* jezični priručnici također imaju različit pristup rješenjima. *Hrvatski pravopis* Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića, *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša te *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje nećemo stavljati u tablicu jer sva tri pravopisa nude rješenje *tamnocrven* (*tamno crven*), ali ne nude naglasak riječi. Rješenja ostalih jezičnih priručnika prikazat ćemo u tablici 14:

Tablica 14: Primjeri boja s osnovom tamno- u složenici u jezičnim priručnicima

BM	TR	VRH	ŠRHJ
tamnòmodar	támnomodar	támnoplāv	támnoplāv
tamnòplāv	támnoplāv	tamnojubičast	támnoljubičast
	tamnozèlen	támnozelen	támnozelen
		tamnocìven	tamnocìven

Jezični priručnici ni oko primjera s osnovom *tamno-* nisu usuglašeni. Stjepan Babić i Milan Moguš (2010.) kao i kod primjera *svjetloželen* naglasak stavljaju na spojnik -o- *tamnòmodar*, ali u primjerima *zagasitocrven* i *otvorenozelen* naglasak stavljaju na drugu riječ u složenici jer to dopuštaju naglasna pravila. Međutim Stjepan Babić u *Tvorbi riječi* (2002.) naglasak stavlja na prvi dio složenice, primjerice *támnomodar* i *támnoplāv*, ali *tamnozèlen*. U *Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* nailazimo na potpunu nelogičnost jer su i *zèlena* i *crvena* boja dvosložne riječi te su obje naglašene na prvome slogu kratkouzlaznim naglaskom, a rječnik nudi različita rješenja u složenim oblicima – *támnozelen* i *tamnocrven*. Isti je primjer i u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika*, no razliku između tih dvaju rječnika pronalazimo kod rješenja za tamnu nijansu ljubičaste boje jer *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* taj primjer naglašava u drugome dijelu složenice *tamnoljubíčast*, a *Školski rječnik hrvatskoga jezika* u prvome *támnoljubíčast*.

Svi jezični priručnici slažu se u jednome, kada treba posebno naglasiti nijansu boje tada ju pišemo rastavljeno, primjerice *svijetlo plava* ili *tamno plava*. Međutim Blaženka Martinović navodi slijedeće: „...naime isticanje se postiže naglašivanjem onoga dijela složenice koji je u fokusu (*támnomodar* i *támnomòdar*)⁹, bez nepotrebnih istoslogovnih metatonija, pa i bjelina.“ (Martinović, 2021: 13).

⁹ U dužim je riječima uobičajeno ostvariti sekundarni naglasak, ili onaj „automatski“ (naglasna jeka ostvarena silinom) ili „pravi“ (ostvaren jednim od četiriju naglasaka).

11. BOJE U KOLOKACIJAMA

U ovome ćemo se odlomku posvetiti posebnome istraživanju koje se odnosi na istraživanje boja u frazemima. Međutim prije popisivanja i analiziranja frazema, istražili smo i boje u kolokacijama, tj. u kolokacijskim svezama. Termin kolokacija, kako se navodi u *Kolokacijskoj bazi hrvatskoga jezika*, hiperonim je terminima frazem i kolokacijska sveza, tj. kolokacije dijelimo na: frazeme, kolokacijske sveze, višerječne nazive, višerječna imena, poslovice, višerječne pragrameme, višerječne leksičke jedinice te koligacije.¹⁰ Razlikama među kolokacijama u ovome se radu nećemo baviti zbog opsega rada, naime svezama ćemo nazivati sve podskupine.

11.1. Kolokacijske sveze

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2017. godine na svojim je mrežnim stranicama objavio bazu u okviru projekta *Kolokacijska baza hrvatskoga jezika*. Baza je zamišljena tako da u tražilicu upišemo bilo koju riječ hrvatskoga jezika te, ako u bazi za tu riječ postoji određena kolokacija, dobivamo popis na jednome mjestu, primjerice:

Slika 1: Na primjeru plave boje prikazano kako izgleda *Kolokacijska baza hrvatskoga jezika*

¹⁰ Kolokacijska baza hrvatskoga jezika – mrežna stranica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://ihj.hr/kolokacije/o-bazi/>

Rezultati pretraživanja za: **plav**

natuknica	vrsta riječi	tekst	sinonimi i varijante	Bez filtra ▼		značenje	primjer
				oznaka sveze	stil i struka		
plav		crvena boja ide dobro s plavom					
plav		djevojka plave kose					
plav		imati plave oči					
plav		lovostaj na plavu ribu					
plav		navijati za plave					
plav		plav kao nebo		F			
plav		plava kosa		S			
plav		plava krv		S	pren.		
plav		plava kuverta		S	pren.		
plav		plava lucerna	obična lucerna	S	bot.		
plav		plava riba		S			

Za one boje koje imaju mnogo primjera kolokacijskih sveza ispisat ćemo po deset primjera. Prvo smo pretražili 11 temeljnih boja, a zatim smo pronašli još dvije netemeljne:

- 1) crna boja: *crna kava, crna koža, crna kosa, crna maslina, crna rupa, crna vijest, crne misli, crni dud, crni humor, crno odijelo* itd.
- 2) bijela boja: *bijela kava, bijela rasa, bijela riba, bijela roda, bijela vjenčanica, bijeli prah, bijeli štrajk, bijelo grožđe, bijelo rublje, bijelo brašno* itd.
- 3) crvena boja: *crvena čaplja, crvena bazga, crvena paprika, crveni kupus, crveni pojas, crveno vino, crveni karton, crveni mak, crvena naranča, crvena vlasulja* itd.
- 4) žuta boja: *žuta čaplja, žuti karton, žuta groznica, žuta koža, žuta mahuna, žuta kuća, žuta minuta, žuta pjega, žuti jasmin, žuti tisak* itd.
- 5) zelena boja: *zelena alga, zelena galica, zelena glina, zelena krastača, zeleno svjetlo, zeleno voće, zeleno lišće, zeleni val, zeleni čaj, zeleni karton* itd.
- 6) plava boja: *plava riba, plavo oko, plava kosa, plava krv, plavi čuperak, plavo more, plava kuverta, plava tinta, plave šljive, plavi šljemovi* itd.

- 7) smeđa boja: *smeđa alga, smeđa krastača, smeđi medvjed, smeđi šećer, smeđi štakor, smeđi ugljen, smeđi žohar, smeđa vlasulja, smeđa gorušica, smeđa boja* itd.
- 8) ljubičasta boja: *ljubičasti ježinac, ljubičasta svračica, ljubičasta hrđa, ljubičasta spužva, ljubičasta haljina, ljubičasta boja, ljubičasti luk* (nije u bazi)
- 9) narančasta boja: baza za ovu boju ne nudi ni jednu kolokaciju
- 10) siva boja: *siv dan, siva čaplja, siva ekonomija, siva vrana, siva gušterica, siva žuna, sivi sokol, sivi vuk, sivo lice, siva zona* itd.
- 11) ružičasta boja: *ružičasti čvorak, ružičasti koralj, ružičasti šum, ružičasta perspektiva*
- 12) zlatna boja: *zlatan čovjek, zlatan plavac, zlatna dob, zlatna generacija, zlatna jesen, zlatna koka, zlatna kruna, zlatna medalja, zlatna nit, zlatna ribica* itd.
- 13) srebrna boja: *srebrni pir, srebrni nakit, srebrna medalja, srebrna mjesočina, srebrno posuđe, srebrni novac, srebrna lisica, srebrni sjajnik.*

Iz primjera vidimo da svaka kolokacijska sveza ima svoje značenje i da ju baš taj redosljed i odabir riječi čini svezom. Postoje sveze s denotativnim i konotativnim značenjem. Denotativno značenje vežemo uz nazive životinja, biljaka, raznih imena itd., a konotativno značenje imamo u primjerima: *crveni karton* (doslovno karton crvene boje, ali i jako upozorenje za neki prekršaj), *plava kuverta* (doslovno kuverta plave boje, ali i kuverta u kojoj se najčešće dobije kazna), *plava krv* (aristokratske ili plemićke obitelji, visoko društvo), *zeleno svjetlo* (doslovno zeleno svjetlo na semaforu, ali i u smislu da smo za nešto dobili dopuštenje) itd.

11.2. Frazemi

Kolokacijske primjere s konotativnim značenjem koje smo naveli u prethodnome odlomku nazivamo frazemima. „Sveza koja se ne stvara u govornome procesu, nego se reproducira u gotovu obliku, ima stalan sastav i raspored sastavnica, a značenje se najčešće ne izvodi iz značenja sastavnica.“ (VRH, 2015.), primjerice ne znači nam mnogo ako kažemo *narančaste misli*, ali kada kažemo *crne misli*, znamo na što se odnosi. Također, frazem gubi smisao ako promijenimo red

riječi pa nećemo pronaći *misli crne*, jer je ta sveza ustaljena i kao takva se ne mijenja, već isključivo *crne misli*.

U *Hrvatskome frazeološkome rječniku* Antice Menac, Željke Fink Arsovski i Radomira Venturine istražili smo i ispisali sve frazeme koji u sebi sadrže boju. Pronašli smo veći broj frazema sa sastavnicom boja, čak njih 79. Frazeme ćemo podijeliti po bojama, svaki od njih objasniti što znači te dati vlastiti primjer kako upotrebljavamo te frazeme u govornoj realizaciji. Frazeme, njihovo značenje te primjere prikazat ćemo u tablici. Nakon toga provest ćemo semantičku analizu frazema te ćemo u mrežnome korpusu *hrWaC*¹¹ pretražiti koliko je koja sastavnica postala polisemna.

Prije nego što krenemo na frazeme sa sastavnicom riječi za boju, pronašli smo i frazeme koji sadrže imenicu *boja*:

Braniti čije boje. → zalagati se za čije interese (ideje, političko uvjerenje), braniti čije stavove

Primjer: *Već 30 godina radi za najpoznatiju marketinšku tvrtku i zdušno brani njihove boje.*

Dobiti (uhvatiti) boju. → pocrnjeti na suncu, dobiti preplanuli ten

Primjer: *Jučer sam bila na moru i dobila sam lijepu boju.*

Promijeniti/mijenjati boju. → 1. probljediti/bljediti ili pocrvenjeti/crvenjeti od straha i stida; 2. promijeniti političko uvjerenje (stranku);

Primjer1 : *Čim je on ušao u prostoriju promijenila si boju u licu.*

Primjer 2: *Nakon toliko godina u jednoj stranci ipak je promijenio svoje boje.*

a) FRAZEMI SA SASTAVNICOM PRIDJEVA CRN

U rječniku smo pronašli 22 frazema s crnom bojom. Većina se odnosi na nešto pesimistično ili nešto izvan zakona. Ranije smo naveli simboliku boja pa je očekivano da crnu vežemo uz pesimizam, smrt, prevaru itd.

¹¹ Mrežni korpus prikupljen sa .hr internetske domene. Primjeri su iz razgovornoga i publicističkoga stila.

Tablica 15: Primjeri frazema sa sastavnicom crne boje

FRAZEM	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
<i>Prikazati/prikazivati u crnoj boji.</i>	prikazati nekoga izuzetno pesimistično, govoriti o nekome ružne stvari	<i>Trebamo li cijeli razred <u>prikazati u crnoj boji</u> zbog nekoliko pojedinaca?</i>
<i>Crn crncat.</i>	potpuno crn	<i>Noć je bila <u>crna crncata</u>.</i>
<i>Nije sve tako crno.</i>	nije sve tako loše kako izgleda, situacija bi mogla biti puno gora nego što je	<i>Znam da ti je zadnjih mjeseci bilo teško, ali <u>nije sve tako crno</u>.</i>
<i>Zaviti/zavijati u crno.</i>	uzrokovati smrt voljenih (bliskih) osoba, ubojstvom voljenih osoba nekome nanijeti bol	<i>Nakon jučerašnjeg pokolja cijeli Berlin je <u>zavijen u crno</u>.</i>
<i>Gledati crno.</i>	biti potpuni pesimist, vidjeti samo loše strane svega	<i>Nije život toliko loše, nemoj uvijek na sve <u>gledati crno</u>.</i>
<i>Crno se piše.</i>	može se očekivati nešto loše	<i>Opet sam dobila jedan iz matematike, kada dođem kući <u>crno mi se piše</u>.</i>
<i>Na crno.</i>	ilegalno, protu zakona	<i>Svu robu koju vidiš nabavili smo <u>na crno</u>.</i>
<i>Biti na crnoj listi.</i>	biti nepoželjan, loše pozicioniran	<i>Zbog prethodnih upozorenja, u tom klubu sam <u>na crnoj listi</u>.</i>
<i>Bojati se kao crnog vraga.</i>	nekoga ili nečega se jako bojati	<i>Ona je najstroža profesorica, svi je se <u>boje kao crnog vraga</u>.</i>
<i>Crna ovca.</i>	osoba koja se svojim ponašanjem ili izgledom razlikuje od ostalih, iznimka (najčešće u lošem smislu)	<i>Roditelji su mu tako dobri i skromni, a on se drogira. Uvijek je bio <u>crna ovca</u> u obitelji.</i>
<i>Crna točka.</i>	neadekvatno rješenje, propust, najopasniji dio nečega, kritično stanje	<i>Svake se godine u prve razrede upisuje sve manje osnovnoškolaca, to je definitivno <u>crna točka</u> školstva.</i>
<i>Crne misli.</i>	zle slutnje, strepnje, negativne misli i emocije	<i>Ovih su me dana obuzele <u>crne misli</u>, moram nešto promijeniti.</i>
<i>Crni fond.</i>	skrivena novčana sredstva	<i>Moći ću platiti taj račun samo ako izvadim iz <u>crnog fonda</u>.</i>
<i>Crni petak.</i>	dan u kojem se događaju ružne stvari, nezgode	<i>Prvo prometna nesreća, sada još i spuštена rampa jer ide vlak. Zapamtit ću ovaj odlazak kući, baš nas je zadesio <u>crni petak</u>.</i>
<i>Čuvati za crne dane.</i>	ostavljati na stranu, štedjeti za nesigurnu budućnost	<i>Cijene svakim danom sve više rastu, svi ćemo početi <u>čuvati za crne dane</u>.</i>
<i>Doći na crnu listu.</i>	postati nepoželjan, doći u nemilost	<i>Zbog neprimjerenog ponašanja više ga</i>

		<i>neće pustiti u to kazalište, još jedan koji je <u>došao na crnu listu</u>.</i>
<i>Gledati kroz crne naočale.</i>	uočavati samo loše strane života (situacije), pesimistično gledati na neku situaciju	<i>Baka je cijeli život bila pesimistična, na sve oko sebe <u>gledala je kroz crne naočale</u>.</i>
<i>Ni koliko je crno pod noktom.</i>	nimalo, ni najmanje, ni u najmanjoj mjeri	<i>Nakon što ju je muž prevario, ni jednom muškarcu ne vjeruje više ma <u>ni koliko je crno pod noktom</u>.</i>
<i>Otići pod crnu zemlju.</i>	umrijeti	<i>Tužna srca javljamo jučer nas je napustila naša draga Ana, <u>otišla je pod crnu zemlju</u>.</i>
<i>Rad na crno.</i>	raditi protiv zakona, ilegalno	<i>Susjed nas je prijavio inspekciji jer je mislio da nam majstor cijelu kuću <u>radi na crno</u>.</i>
<i>Staviti na crnu listu.</i>	proglasiti nekoga ili nešto nepoželjnim	<i>Svaki put u toj trgovini voće bude trulo, od sada ju <u>stavljam na crnu listu</u> i neću više kupovati u njoj.</i>
<i>Upasti u crnu rupu.</i>	upasti u velike teškoće, naći se u bezizlaznoj situaciji	<i>Zbog toga što sam tebe slušala i ja sam upala u <u>crnu rupu</u> i sada ne vidim kraj ovoj drami.</i>

U korpusu hrWaC sveza se *zavijen u crno* pojavljuje 28 puta i od tih 28 pojavnica 92,86 % ima preneseno značenje te u tim primjerima prepoznajemo frazemsku uporabu. Ostale su sveze upotrijebljene u osnovnome, tj. denotativnome značenju. Sintagma *gledati crno* pojavljuje se 186 puta i od tih 186 primjera 95,7 % ima konotativno značenje te u njima prepoznajemo frazemsku uporabu. Sintagma *na crno* u korpusu se pojavljuje 1207 puta, od toga 98,18 % u konotativnome značenju, ostala su značenja doslovna. Sveza *crna ovca* pojavljuje se 705 puta, 96,6 % ima preneseno značenje, a ostala su značenja denotativna. Sintagma *crna točka* u korpusu se pojavljuje 313 puta, a od toga 94,25 % ima konotativno značenje. Ostale se sveze u korpusu hrWaC pojavljuju samo kao frazemski likovi.

b) FRAZEMI SA SASTAVNICOM PRIDJEVA BIJEL

Pronašli smo 10 frazema sa sastavnicom bijele boje.

Tablica 16: Primjeri frazema sa sastavnicom bijele boje

FRAZEM	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
<i>Bijel bjelcat.</i>	potpuno bijel	<i>Novi zid u sobi je <u>bijel bjelcat</u>.</i>
<i>Bijelo pogledati/gledati.</i>	gledati jako zbunjeno, bez razumijevanja	<i>Nakon što sam joj sve priznao <u>gledala me potpuno bijelo</u>.</i>
<i>Bijel kao snijeg.</i>	bijele boje poput snijega, izrazito bijel	<i>Kaput koji je kupila <u>bijel je kao snijeg</u>.</i>
<i>Bijela vrana.</i>	osoba koja se razlikuje od svoje sredine, drugačiji od drugih	<i>Na kraju sam se ipak odlučio i ja maskirati za karneval, da ne bi bio <u>bijela vrana</u> u društvu.</i>
<i>Bijeli svijet.</i>	daleki nepoznati krajevi, tuđina	<i>Pokupio je sve svoje stvari i otišao u <u>bijeli svijet</u>.</i>
<i>Izvjesciti/podići bijelu zastavu.</i>	odustati od borbe, priznati poraz	<i>Jučer smo pod tjelesnim povlačili konop, kapetan moje strane podigao je <u>bijelu zastavu</u>.</i>
<i>Jasno kao bijeli dan.</i>	potpuno jasno, razumljivo, nedvojbeno	<i>Je li sve što sam objasnila o modroj galici jasno? Je učiteljice, <u>jasno kao bijeli dan</u>.</i>
<i>Princ na bijelom konju.</i>	muškarac iz snova/mašte/bajke	<i>Nakon svih promašaja koje je do sada imala, napokon je pronašla <u>prince na bijelom konju</u>.</i>
<i>Bijela udovica.</i> <i>Bijeli udovac.</i>	supruga kojoj je neko vrijeme odsutan suprug (i obrnuto)	<i>Njezin je suprug poznati mornar u selu, dok on šest mjeseci plovi po svijetu nju nazivaju <u>bijelom udovicom</u>.</i>
<i>Usred/u po(la) bijela dana.</i>	svima na vidiku, za dana	<i>Ukrao joj je torbicu <u>u sred bijela dana</u>, kako nitko nije vidio?</i>

U korpusu hrWaC pronašli smo da od 200 pojava u sintagmi *bijela zastava* 91,5 % ima preneseno značenje, što znači da je tek 8,5 % primjera spomenuto u doslovnome značenju. U svezi *na bijelom konju* u korpusu smo pronašli 77,63 % konotativnih primjera, ostali su primjeri doslovni, odnosno nemaju frazemske značenje. Ostale se sveze u korpusu hrWaC pojavljuju isključivo kao frazemske sveze.

U rječniku smo pronašli i tri frazema sa sastavnicom *blijed*, međutim često u govoru ti frazemi budu realizirani kao „bijeli“ frazemi.

Tablica 17: Primjeri frazema sa sastavnicom *blijed*

FRAZEM	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
<i>Blijed kao kreč (kreda, zid). Blijed kao krpa. Blijed kao smrt.</i>	vrlo blijed od straha, nelagode, bolesti vrlo	<i>Pojavio se na vratima <u>blijed kao krpa/zid/smrt</u>, odmah smo znali da mu nije dobro.</i>

c) FRAZEMI SA SASTAVNICOM PRIDJEVA CRNO-BIJEL

Budući da je crno-bijela opreka česta i jedna od najpoznatijih opozicija pronašli smo i frazeme koji u sebi sadrže i crnu i bijelu boju. Tim se frazemima najčešće žele prikazati krajnosti koje ove boje simboliziraju.

Tablica 18: Primjeri frazema s crno-bijelom sastavnicom

FRAZEM	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
<i>Ni bijele ni crne.</i>	ne reći ni riječi, ne progovoriti	<i>Pred sutkinjom nije rekla <u>ni bijele ni crne</u>.</i>
<i>Crno na bijelo.</i>	napismeno, sasvim jasno (razumljivo)	<i>Već su me jednom prevarili zato želim sve <u>crno na bijelo</u>.</i>
<i>Nije crno-bijelo.</i>	nije u ekstremima, različito	<i><u>Nije sve crno-bijelo</u>, neke žene su izuzetne vozačice!</i>
<i>Gledati crno-bijelo.</i>	uočavati samo krajnosti, previše pojednostavljivati stvari	<i>Ti na sve <u>gledaš crno-bijelo</u>, malo prošiti vidike, nemoj biti zatucan.</i>
<i>Čuvati bijele novce za crne dane.</i>	štedjeti novac za slučaj nužde, stavljati novac na stranu za slučaj nevolje	<i>Čekaju nas teška vremena, baka kaže da moramo <u>čuvati bijele novce za crne dane</u>.</i>

Sveza *ni crne ni bijele* u korpusu hrWaC pronađena je šest puta, od toga 66,67 % u prenesenome značenju. Sintagma *crno-bijelo* spomenuta je 1856 puta, od toga 8,78 % u frazemske značenju *nije crno-bijelo* te 1,88 % u frazemske značenju *gledati crno-bijelo*.

d) FRAZEMI SA SASTAVNICOM PRIDJEVA CRVEN

Crvenih smo frazema u rječniku pronašli 10 te su to najviše poredbeni frazemi (prilog kao).

Tablica 19: Primjeri frazema sa sastavnicom crvene boje

FRAZEM	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
<i>Crven kao mak.</i>	jarko crvene boje	<i>Ta kapa koju je kupila zaista ima izraženu boju, <u>crvena</u> je kao mak.</i>
<i>Crven kao paprika.</i>	crven u licu od ljutnje, jako ljut, bijesan	<i>Kad je mama došla iz škole s informacija, bila je crvena kao paprika.</i>
<i>Crven kao paradajz/rajčica.</i>	crven od stida ili neugodnosti	<i>Čim je Miško ušao u prostoriju Lea je postala <u>crvena kao paradajz</u>.</i>
<i>Crven kao rak.</i>	vrlo crven, pocrvenio od sunca, ljutnje, srama	<i>Čim je baka vidjela unuka, znala je da je cijeli dan bio na suncu. Bio je <u>crven kao rak</u>.</i>
<i>Davati/dati crveno svjetlo.</i>	zabraniti komu što, spriječiti koga što	<i>U kobasicama su pronašli bakteriju, za iduću godinu inspekcija im je <u>dala crveno svjetlo</u>.</i>
<i>Dati crveni karton.</i>	isključiti nekoga iz zajednice, lišiti nekoga s položaja (funkcije)	<i>Sudac je <u>dao crveni</u> karton treneru zbog neprimjerenog ponašanja.</i>
<i>Dobiti crveni karton.</i>	biti uklonjen ili izbačen, otpušten s posla	<i>Jučer je na utakmici prekršio glavno pravilo i <u>dobio crveni karton</u>.</i>
<i>Kao crvena krpa.</i>	nešto izazovno (uvredljivo, razdražljivo, iritantno)	<i>Cijeli dan mi roditelji idu na živce, stvarno su <u>kao crvena krpa</u>.</i>
<i>Pocrvenjeti do ušiju.</i>	naglo pocrvenjeti od srama, zbunjenosti	<i>Čim ga je ugledala <u>pocrvenjela je do ušiju</u>.</i>
<i>Provlači se kao crvena nit.</i>	glavna misao, osnovna ideja, lajtmotiv	<i>U protekle dvije godine na svim vijestima priče o koronavirusu <u>provlače se kao crvena nit</u>.</i>

U korpusu hrWaC sveza *crveno svjetlo* spominje se 1377 puta, od toga 1,08 % u frazemske značenju, a sveza *crveni karton* pojavljuje se 1851 put i od toga 6,86 % primjera ima konotativno značenje. *Crvena krpa* u korpusu se pojavljuje 292 puta, a 10,6 % pojavnica ima preneseno značenje. Frazem *pocrvenjeti do ušiju* u korpusu se pojavljuje samo u jednome primjeru.

e) FRAZEMI SA SASTAVNICOM PRIDJEVA ZELEN

Frazemi koji imaju zelenu boju kao sastavnicu nisu brojni, ali ipak ih ima. Pronašli smo četiri takva frazema.

Tablica 20: Primjeri frazema sa sastavnicom zelene boje

FRAZEM	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
<i>Dati zeleno svjetlo.</i>	dopustiti komu što, odobravati	<i>Osjetio sam da mi je <u>dala zeleno svjetlo</u> pa sam ju poljubio.</i>
<i>Dobiti zeleno svjetlo.</i>	dobiti odobrenje za nešto	<i><u>Dobio sam zeleno svjetlo</u> od roditelja i otišao sam u provod s prijateljima.</i>
<i>Doći na zelenu granu.</i>	oporaviti se od gubitka, napokon uspjeti, popraviti položaj	<i>Nakon toliko godina bez posla, napokon je <u>došla na zelenu granu</u>.</i>
<i>Imati zelene prste.</i>	biti uspješan u uzgoju biljaka	<i>Uvijek ima najljepši vrt u susjedstvu, stvarno <u>ima zelene prste</u>.</i>

Sveza *zeleno svjetlo* u korpusu hrWaC pojavljuje se 6442 puta, a u frazemske obliku pojavljuje se u 5,02 % primjera. Izraz *na zelenu granu* u korpusu pronalazimo 865 puta, od toga 6,58 % u prenesenome značenju, dok se izraz *imati zelene prste* pojavljuje 13 puta i od toga 92,31 % kao frazem.

f) FRAZEMI SA SASTAVNICOM PRIDJEVA ŽUT

Žutih smo frazema pronašli sedam.

Tablica 21: Primjeri frazema sa sastavnicom žute boje

FRAZEM	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
<i>Dati žuti karton.</i>	upozoriti nekoga na propuste, dati strogu opomenu	<i>Banka mi je <u>dala žuti karton</u> prošli mjesec, jer nisam platio ratu kredita na vrijeme.</i>
<i>Dobiti žuti karton.</i>	biti strogo upozoren na greške i propuste u radu i sl.	<i>Jučer na utakmici kapetan je <u>dobio žuti karton</u>.</i>
<i>Kolju se kao žuti mravi.</i>	bore se do konačnog uništenja, bespoštedno se tuku	<i>Pravi ste brat i sestra cijeli dan se svađate i <u>koljete kao žuti mravi</u>.</i>
<i>Žut kao limun.</i> <i>Žut kao vosak.</i>	bolesno žut u licu, blijed	<i>Odveli su ga u bolnicu, <u>bio je žut kao limun/vosak</u>.</i>
<i>Žuta kuća.</i>	umobolnica, ludnica	<i>Brat joj nije bio dobro, kažu da su ga ostavili u <u>žutoj kući</u>.</i>
<i>Žuta minuta.</i>	privremena neuračunljivost (ludilo,	<i>Šta ti je danas, smiri se malo, baš te uhvatila</i>

	hrovitost)	<u>žuta minuta.</u>
--	------------	---------------------

Sveza *žuti karton* u korpusu hrWaC pojavljuje se 3335 puta, međutim nismo pronašli ni jedan zabilježeni primjer frazemske, već samo doslovne uporabe. Sveza *žuta kuća* u korpusu se pojavljuje 67 puta, od toga 10, 44 % u prenesenome značenju, a *žuta minuta* u korpusu je zabilježena 293 puta, od toga 96, 25 % u frazema, a 3, 75 % u doslovnoj uporabi.

g) FRAZEMI SA SASTAVNICOM PRIDJEVA PLAV, SIV I RUŽIČAST

Ovih je frazema najmanje od svih pa smo ih spojili u tablici. Frazema s plavom i ružičastom bojom imamo dva, a sa sivom tek jedan.

Tablica 22: Primjeri frazema sa sastavnicom plave, sive i ružičaste boje

FRAZEM	OBJAŠNENJE	PRIMJER
<i>Plava kuverta.</i>	mito, podmičivanje	<i>Nije uspio položiti ispit iz matematike pa je profesoru odnio <u>plavu kuvertu</u>.</i>
<i>Plave krvi.</i>	plemičkog (aristokratskog) roda	<i>Kraljica Elizabeta II. <u>plave</u> je <u>krvi</u>.</i>
<i>Gledati kroz ružičaste naočale.</i>	uočavati samo dobre osobine, optimistično gledati na svijet	<i>Moraš ponekad biti i realna, ne možeš na svijet <u>gledati</u> samo <u>kroz ružičaste naočale</u>.</i>
<i>Prikazati/prikazivati u ružičastom svjetlu.</i>	uljepšano govoriti, predstaviti nekog s jakom dozom optimizma	<i>Kada smo zaljubljeni uvijek tu osobu <u>prikazujemo</u> u <u>ružičastome svjetlu</u>.</i>
<i>Siva eminencija.</i>	utjecajna osoba koja djeluje iz pozadine	<i>Većina vladara kroz povijest imala je svoju <u>sivu eminenciju</u>, a rijetki su znali tko je to.</i>

Od tih pet primjera jedino se sveza *ružičaste naočale* u korpusu pojavljuje i u frazema i u doslovnome značenju, ostale smo sveze u korpusu hrWaC pronašli samo u frazema uporabi. Tako se sveza *ružičaste naočale* u korpusu pojavila 484 puta i od toga 15,9 % u konotativnome značenju.

h) FRAZEMI SA SASTAVNICOM PRIDJEVA ZLATAN

Jedina netemeljna boja koja se pojavljuje u frazemima jest zlatna. Pronašli smo čak 11 frazema sa sastavnicom zlatne boje.

Tablica 23: Primjeri frazema sa sastavnicom zlatne boje

FRAZEM	OBJAŠNJENJE	PRIMJER
<i>Imati zlatne ruke.</i>	biti vješt u nekom radu koji se obavlja rukama	<i>Predivno je sašila vjenčanicu, stvarno <u>ima zlatne ruke</u>.</i>
<i>Imati zlatno srce.</i>	biti dobar, velikodušan	<i>Svako jutro prije škole baki je išao u trgovinu po kruh i mlijeko, taj dječak <u>ima baš zlatno srce</u>.</i>
<i>Zlatna koka. (1,2)</i> <i>Koka koja nosi zlatna jaja. (1)</i>	1.osoba koja donosi veliku materijalnu korist, osoba od koje se izvlači materijalna korist; 2.ono što donosi veliku materijalnu korist, iz čega se izvlači materijalna korist	<i>Nemoj dopustiti da budeš nečija <u>zlatna koka/koka koja nosi zlatna jaja</u>, ne budi naivan. (1)</i> <i>Turizam je <u>zlatna koka</u> hrvatskoga gospodarstva. (2)</i>
<i>Zlatna mladež.</i>	razmažena i rasipna djeca bogataša	<i>Ne rade ništa, a dobiju sve što požele. Baš su <u>zlatna mladež</u>.</i>
<i>Zlatna sredina.</i>	izbjegavanje krajnosti, između dvije krajnosti (ni najbolji ni najgori), umjeren stav	<i>Ne moraš se uvijek isticati, ponekad je najbolje biti u <u>zlatnoj sredini</u>.</i>
<i>Zlatna vremena.</i>	dobra stara vremena, razdoblje sreće i zadovoljstva	<i>Sjećam se vremena prije mobitela dok su igrališta bila puna djece. To su bila <u>zlatna vremena</u>.</i>
<i>Zlatni rudnik.</i>	izvor materijalnih koristi, sredstvo za stjecanje novca	<i>Imati apartmane na našoj obali pravi je <u>zlatni rudnik</u>.</i>
<i>Zlatno doba.</i>	vrijeme procvata, najbolje godine	<i>Renesansa je <u>zlatno doba</u> umjetnosti.</i>
<i>Zlatno pravilo.</i>	osnovno, najvažnije pravilo (princip)	<i>Zapamtite, kada u razredu želite nešto reći obavezno prvo dignete ruku. To je <u>zlatno pravilo!</u></i>
<i>Zlatno tele.</i>	novac (zlato, bogatstvo) kao cilj (svrha)	

Kod sveza sa sastavnicom zlatne boje u korpusu hrWaC pronašli smo samo primjere u frazemske značenju, jedino kod sveza *zlatne ruke* i *zlatno srce* postoje nazivi restorana, udruga, nagrada, povelja pa smo ih izdvojili. Kod sveze *zlatne ruke* 456 je pojavnica i od toga 57 % u konotativnome značenju, a kod sveze *zlatno srce* 445 je primjera te od toga 71,04 % u prenesenome značenju.

Stara je slavenska (hrvatska) riječ za boju **mastь* pa smo potražili ima li frazema koji su zadržali tu staru hrvatsku riječ i pronašli dva frazema: *premazan svim mastima* i *vaditi komu mast*. Prvi frazem upotrebljavamo kada želimo reći da je netko lukav, prefrigan, sklon smicalicama, a drugi kada na sve moguće načine uživamo nekoga mučiti (gnjaviti, mrcvariti, živcirati). Da je *mast* uistinu stara hrvatska riječ za boju potvrđuje nam frazem koji je u sinonimnom odnosu s frazedom *premazan svim mastima*, a to je frazem *prefarban svim farbama*. *Farba* je također riječ za boju u hrvatskome jeziku, u hrvatski je došla preko njemačkoga jezika i upotrebljava se u razgovornome stilu.

U hrvatskome jeziku postoje brojni „obojeni“ frazemi. Prema tomu zaključujemo da se u hrvatskome jeziku frazemi, ne samo „obojeni“, često upotrebljavaju u svakodnevnome govoru i da su čest način komunikacije. Da bismo razumjeli takvu vrstu komunikacije, moramo znati što pojedini frazem znači, inače može doći do šuma u komunikacijskome kanalu. Primjerice ako nam netko kaže da smo *zlatna mladež*, a da pri tome ne znamo pravo značenje toga frazema, možemo pomisliti da nam je netko udijelio kompliment. Ipak neke frazeme možemo shvatiti bez puno prethodnoga znanja, primjerice *bijel kao snijeg* ili *crven kao mak* jer ti frazemi doslovno znače boju spomenutoga predmeta.

Iz kratkoga istraživanja korpusa hrWaC možemo zaključiti da su u razgovornome i publicističkome stilu neke sveze više, a neke manje u frazemaškoj uporabi. Primjerice sveza *gledati crno* pojavljuje se 95,7 % u konotativnome značenju, dok se sveza *zeleno svjetlo* u frazemaškoj obliku pojavljuje tek 5,02 % puta. Od pregledanih 79 frazema sa sastavnicom boje, 21 se sveza u korpusu hrWaC pojavljuje i u denotativnome i u konotativnome obliku, a ostalih 58 sveza pronalazimo samo u frazemaškoj uporabi. To nam ukazuje na to da su frazemi česti u uporabi te da su se ustalili u hrvatskome jeziku.

12. ZAKLJUČAK

Iako su boje jezične univerzalije, o njima se nije puno pisalo u lingvistici, stoga ne čudi što smo pronašli niz otvorenih pitanja vezanih uz boje. Otvorena se pitanja u gramatici boja pojavljuju kod komparativnih oblika *plav* (*plavlji/plaviji*), *crn* (*crnji/crniji*), *bijel* (*bjelji/bjeliji*), *siv* (*sivlji/siviji*) te je danas rješenje u obliku dvostrukosti zbog čestote uporabe obaju likova razumljivo. U uporabi se javljaju i likovi koji nisu normom propisani, a tiče se primjerice *roza boje*, koji u uzusu sve češće poprima sklonidbeni oblik pa imamo G *roze hlače*, D *rozim hlačama* itd. Otvorenih pitanja ne nedostaje ni u hrvatskim pravopisima u kojima smo istražili pišu li se boje sastavljeno ili nesastavljeno te smo naišli na dvostruka i trostruka rješenja: *svijetlocrven*, *svjetlocrven*, *svijetlo crven*, *tamnoplav*, *tamno plav*. Pitanje oko kojega se svi pravopisi slažu jest pitanje bjeline – ona označava pojačanu nijansu određene boje (tamno plav, tamnoplav). Međutim kada je riječ o sastavljenome pisanju boja sa sastavnicom koja sadrži jat priručnici nude različita rješenja te nedovoljno sugeriraju da se izgovorom, a ne bjelinom, može istaknuti koja je sastavnica govorniku važnija. Kod naglašavanja riječi za boje u priručnicima nailazimo na brojne nelogičnosti, primjerice u naglašavanju superlativnih oblika ili kod prebacivanja naglaska na spojnik -o- što u uporabi ne susrećemo. Na kraju smo rada proveli kratko istraživanje te smo u *Hrvatskome frazeološkom rječniku* Antice Menac, Željek Fink Arsokvski i Radomira Venturine istražili koliko je frazema sa sastavnicom boja u hrvatskome jeziku te smo pronašli 79 frazema. Frazeme smo podijelili po bojama te smo u tablicama ispisali frazeme, objasnili njihovo značenje i svaki oprimjerali. U korpusu hrWac pretražili smo u kojoj se mjeri sveze sa sastavnicom boje upotrebljavaju u konotativnome značenju, odnosno kao frazem, te zaključili da su se frazemi ustalili u hrvatskome jeziku i da je njihova uporaba česta i stabilna.

LITERATURA

1. Anić, Vladimir; Silić, Josip, *Pravopis hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2001.
2. Anić, Vladimir; Goldstein, Ivo, *Rječnik stranih riječi*, Znanje, Zagreb, 2009.
3. Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan, *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
4. Babić, Stjepan, *Tvorba riječi*, Globus, Zagreb, 2002.
5. Babić, Stjepan; Moguš, Milan, *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
6. Babić, Stjepan; Ham, Sanda; Moguš, Milan, *Hrvatski školski pravopis*, Zagreb, 2008.
7. Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir, *Hrvatski pravopis*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.
8. Barić, Eugenija i dr., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
9. Brenko, Aida, *Simbolika boja*, u: *Moć boja – kako su boje osvojile svijet*, Etnografski muzej, Zagreb, 2009.
10. Birtić, Matea i dr., *Školski rječnik hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
11. Bošnjak Botica, Tomislava; Olujić, Ivana, „O stvaranju naziva za boje u hrvatskom i rumunjskom jeziku te govoru Kraševa“, *Romanoslavica*, vol. 52, br. 2, 2016, 7–22.
12. Brbora, Sanja, „Što je zajedničko marelici i lososu?“, u: *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Split, 2005., 111–121.
13. Berlin, Brent; Kay, Paul, *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, University of California, California, 1967.
14. Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alan, *Rječnik simbola: Mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Jesenski i Turšk, Zagreb, 2007.
15. Colin, Didier, *Rječnik simbola, mitova i legendi*, Ljevak, 2004.
16. Čendo, Kristina; Jelaska Zrinka, „Paleta boja u romanu Povratak Filipa Latinovicza“, *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, vol. 37, no. 57, 2013., 213–253.

17. *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63230> (26.9.2022.)
18. Jelaska Zrinka, „Boje na rubovima hrvatskoga jezika“, u: *Periferno u hrvatskom jeziku, kulturi i društvu*, sv. 2, 2021., 46–66.
19. Jozić, Željko i dr. *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.
20. Kapović, Mate, *Boje u jeziku*, u: *Moć boja – kako su boje osvojile svijet*, Etnografski muzej, Zagreb, 2009.
21. Marković, Ivan, *Uvod u pridjev*, Disput, Zagreb, 2010.
22. Martinović, Blaženka, *Hrvatska naglasna norma na početku 21. stoljeća*, u: *Naglasak na naglasku*, Sveučilište Jurja Dobrile, 2021.
23. Matasović, Ranko i dr., *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*, sv. 1 (A-NJ), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2016.
24. Menac, Antica; Fink Arsovski, Željka; Venturin, Radomir, *Hrvatski frazeološki rječnik*, Ljevak, 2014.
25. Opašić, Maja; Spicijarić, Nina, „Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa sastavnicom boje u hrvatskoj, talijanskoj i njemačkoj frazeologiji“, *Fluminensia*, god. 22, br. 1, 2010., 121–136.
26. Silić, Josip; Pranjković, Ivo, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
27. Stolac, Diana, „Boje u starijoj hrvatskoj frazeologiji i leksikografiji“, *Filologija*, br. 22-23, 1994., 259–267.
28. Štimac Ljubas, Vlatka, „Podrijetlo, sintaktička struktura i leksikografska obrada naziva za boje“, *Studia lexicographica*, god. 7, br. 1, 2013., 91–115.
29. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2015.
30. Vukušić, Stjepan; Zoričić, Ivan; Grasselli-Vukušić, Marija, *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, Globus, Zagreb, 2007.

IZVORI

1. Kolokacijska baza hrvatskoga jezika, <http://ihjj.hr/kolokacije/> (2017.)
2. Gardaš, Anto, *Ljubičasti planet*, Znanje, Zagreb, 2001.
3. Kozarac, Ivan, *Đuka Begović*, ABC naklada, Zagreb, 2003.
4. Kranjčević, Silvije Strahimir, *Na odru staroga ljeta*, u: *Bugarkinje*, Fortuna, Strmec Samoborski, 2013.

5. Kranjčević, Silvije Strahimir, *Noć na Foru*, u: *Izabrane pjesme*, Bulaja naklada, Zagreb, 2011.

SAŽETAK

U radu smo naveli etimologiju te simboliku riječi za boje. Posebno smo istaknuli simboliku boja u jeziku reklama. Objasnili smo zašto boje pripadaju jezičnim univerzalijama. Istaknuli smo kojim tvorbenim načinima nastaju riječi za boje u hrvatskome jeziku. Dotakli smo se brojnih otvorenih pitanja vezanih uz riječi za boje te u jezičnim priručnicima istražili i analizirali komparaciju riječi za boje, (in)deklinabilne oblike riječi za boje, određene i neodređene oblike pridjeva za boje, sastavljeno i nesastavljeno pisanje riječi za boje te smo pisali o obojenim naglascima. Istraživanje kojemu smo se posebno posvetili jesu boje u frazemima.

Ključne riječi: boje, simbolika boja, gramatika, pravopis, boje u frazemima

SUMMARY

In this paper, we stated the etymology and symbolism of words for colors. We emphasized the symbolism of colors in the language of advertising. We explained why colors belong to linguistic universals. We pointed out word-formation processes in which the words for colors are formed in the Croatian language. We touched on numerous open issues related to words for colors. In language manuals, we researched and analyzed the comparison of words for colors, their (in)declinable forms, definite and indefinite forms of words for colors, compound and non-compound forms of words for colors, as well as writing about accents in words for colors. The part of the research we devoted ourselves specifically to are colors in phrasemes. We composed a dictionary of all the colors we found during our research at the end of the paper.

Key words: colors, color symbolism, grammar, orthography, colors in phrasemes